

**PO
VIJNË
TË**

**GJEL-
BRIT**

PO VIJNË TË GJELBRIT

Publikim i projektit “Ardhmëri e gjelbër”, kushtuar vlerave të gjelbra, drejtësisë sociale dhe antinacionalizmit

CIVIL-Qendra për Liri
Fondacioni Hajnrih Bell,
Shkup, 2020

IMPRESUM

PO VIJNË TË GJELBRIT!

Publikim i projektit:

ARDHMËRI E GJELBËR

vlera të gjelbra, drejtësi sociale dhe antinacionalizëm

Botues: CIVIL-Qendra për Liri

Për botuesin: Xhabir M. Deralla

Redaktore e publikimit: Biljana Jordanovska

Redaksia: Maja Ivanovska, Angella Petrovska, Diana Tahiri, Igor k. Ilievski,
Dehran Muratov, Xhabir Deralla

DTP. Arian Mehmeti

Redaksia gjuhësore: : Natasha Cvetkovska, Diana Tahiri

Ky publikim është në partneritet me Fondacionin Hajnrih Bell.

Gjetjet dhe qëndrimet e prezantuara në këtë publikim janë ekskluzivisht të CIVILit dhe autore(ë)ve dhe nuk i përfaqësojnë qëndrimet e donatorit.

Kontakte:

CIVIL, Maksim Gorki 31/1, Republika e Maqedonisë së Veriut
02/5209176 | civil@civil.org.mk | civil.macedonia@gmail.com

ISBN-10 608-4815-28-6
ISBN-13 978-608-4815-28-0
EAN 9786084815280

HYRJA...

Qëllimi kryesor i projektit "Ardhmëria e gjelbër" ishte përmirësimi i perceptimit të opinionit, edukimi dhe aktivitetet që mbështesin koncepte të shoqërisë që kultivon vlera të gjelbra, drejtësi sociale dhe antinacionalizëm, dhe ku ato janë të ndërlidhura dhe të kuptuara nga opinioni i gjerë dhe nga bartësit e vendimeve politike.

Qëllime specifike ishin ngritja e vetëdijes, edukimi dhe promovimi i vlerave të gjelbra, drejtësia sociale dhe antinacionalizmi, përmes punës në terren, monitorimit, prezantimeve, ngjarjeve dhe mbulimit mediatic, me qëllim të ndikohet mbi krijuesit e politikave në vend dhe ta kuptojnë dhe implementojnë unitetin dhe ndërlidhjen e ndërsjellë të çështjeve relevante për këtë projekt.

Projekti ka përfshirë e edhe çështjen e lajmeve të rrejshme, gjuhën e urrejtjes dhe nacionalizmin të cilat infiltrohen në shoqërinë qytetare dhe në strukturat politike.

■ I. VLERAT E GJELBRA

ORDANOSKI: TOKËS I KANOSËT ASTEROIDI VIRTUAL I QUAJTUR NDRYSHIME KLIMATIKE

"Ai do të shkaktojë katastrofa të papara edhe në të ardhmen. Por, nuk jam këtu që t'u flas për skenarë të errëta. Jam këtu për një shpresë të re që e kemi. Një dritë në tunelin e ndryshimeve klimatike", theksoi Ordanoski.

Ordanoski shpresën e sheh te rinia.

"Te të rinjtë më nuk ndezin përrallat e politikanëve. Shoqëria e sotme në të cilën jetojmë është version i vjetër, diçka që nuk funksionon më. Duhet të sjellim version të ri. Atë do ta sjellin të rinjtë", thotë Ordanoski.

Ai në konferencë foli edhe për projektin "Ekomonitor", pjesërisht i financuar nga Fondi për Inovacione, motoja e të cilit është se lufta kundër ndotjes së ajrit fillon me matjen e ndotjes.

"Situata me matjen e ndotjes së ajrit për momentin është tragjike!", vlerëson Ordanoski.

Për projektin "Ekomonitor", Ordanoski thotë se paraqet një matje hiper-lokale të ndotjes së ajrit me qindra aparate në secilën komunë, të cilat do të mundën realisht ta bëjnë matjen momentale. Ideja është që të gjitha të dhënat të jenë të kapshme për të gjithë. Me këtë do të arrihet një rrjet sensorësh të cilët në çdo disa minuta do të përcjellin të dhëna deri te serverët qendrorë, do të maten gazra, presione, lagështia e ajrit, grimcat PM, tingujt ambientalë etj... Me këtë projekt Maqedonia do të arrijë dhe do të bëhet një nga shtetet më të përgatitura në aspektin e matjes së ndotjes së ajrit. Por, kjo nuk është gjëja më e rëndësishme. I rëndësishëm është parashikimi i ndotjes. Pas një kohe të caktuar me të dhëna do të mund të parashikojmë se si do të jetë ndotja në ditë të caktuar, në orë të caktuar. Kjo është me rëndësi sepse autoritetet do të mund të ndikojnë dhe reagojnë në mënyrë proaktive në aspektin e ndotjes.

M. Ivanovska

XHAFERI: NJERËZIT JANË ATA QË E SHKATËRROJNË PLANETIN

“Partitë e gjelbra janë shumë aktuale në kontinentin e gjelbër, luftojnë kundër ndryshimeve klimatike, dhe të Gjellbrit mund të vijë edhe në Maqedoninë e Veriut. Qindra organizata punojnë në këtë temë, koalicione dhe partneritete gjithashtu. Dëgjoj se së shpejti do të kemi edhe parti të re të gjelbër. Por a do ta kryejnë punën këto organizata, atë që duhet kryer dhe a do ta shpëtojnë planetin nga ndotja e madhe? Unë nuk besoj. Jam shumë i sigurtë kur them se nuk besoj që vetëm ata janë të mjaftueshëm. Derisa pushteti, ministrat, deputetët, kryetarët e komunave lëvizin me makina të shtrenjta, unë nuk e besoj”, thotë Xhaferi.

Ai foli për iniciativën e organizatës së tij për subvencionimin e filtrave për fabrikat në Tetovë dhe Gostivar, iniciativë që u pranua nga Qeveria, por ka ndarë vetëm 40.000 euro të cilat nuk mjaftojnë vetëm për një fabrikë.

“Nuk ka mbrojtje për ruajtjen e mjedisit jetësor nëse nuk votojmë ligje që u japin më tepër ingerenca dhe të drejta

inspektorateve shtetërore", tha Xhaferi.

Ai vlerëson se të gjelbrit nuk mund t'ia dalin me të gjitha problemet, derisa të gjithë nuk bëhen të Gjelbër.

"Nuk mund të presim që vetëm sektori joqeveritar të na e kryejë punën. Nuk mund të ëndërrojmë për Evropë, deri sa punojmë maqedonisht. Mund ta pështyjmë Makronin, edhe Francën edhe Bullgarinë edhe të gjithë, por a kemi merituar në të vërtetë? Duhet të jemi të gjelbër pavarësisht a jemi të majtë a të djathtë, a jemi Maqedonas, Shqiptarë, Romë...", tha Xhaferi.

M. Ivanovska

MBETURINAT NË NE

Këto ditë kam pasur një mysafir nga Çekia , i cili, sipas gjendjes shpirtërore që kam vërejtur gjatë shëtitjes nëpër Shkup, mendoj se çfarë përshtypje do të sjellë ai nga ne, dhe nëse dëshironi, edhe për ne. Së pari, unë mendoj se ai ishte i lumtur, ose për të qenë më i saktë, një njeri nga qyteti i artë i Pragës ishte “shkelur” nga e qeshura kur vështrimi i tij u ndal në bronz dhe suva që zbukuron / neverit kryeqytetin tonë. Unë i sqaroj se puna nuk është për të qeshur, por për të qarë, se kjo dhe Shkupi e tillë është pasojë e një vetëdije totalitare, e një kriteri të rraskapitur estetik dhe etik të një qeverie tiranike, tiranike të DPMNE që e njohu mirë në qiç. Pavel, është emri i tij, tani seriozisht, më thotë se mund të rregullohet, veçanërisht pasi gipsi (dhe njerëzit e gipsit, natyrisht) është i brishtë dhe i përkohshëm.

Humori i tij i dytë nga pamjet panoramike të Shkupit është një vërejtje e sjellshme, e ndrojtur, e ndjekur nga një heshtje prototopike, e shkaktuar nga imazhe të shëmtuara, të shpërndara pothuajse në çdo metër katror, nga imazhe që thjesht nuk mund t'i shpëtoni. Shtë një peizazh i mbeturinave dhe i poshtër që sulmon ashpër dhe ju bën të ndjeheni të turpëruar. Unë gjithashtu jam i heshtur, sepse, pavarësisht sa dua të pastroj gjërat, është thjesht e pamundur që

mbeturinat të shtyhen "nën një qilim".

Vërtetë, nëse dikush nga njëra anë do të na kishte thënë se sa "i ndyrë" është qyteti për ne, nëse secili prej nesh individualisht nuk është përballur me një seri pamjesh të kornizuara të natyrës së vdekur të Shkupit. Shikoni rrugët dhe trotualet - ato janë të reja, janë të gjera, janë moderne, pothuajse evropiane, por me aksesoret që rrjedhin nga situata mendore e Ballkanit që është akoma e banuar në kokat tona dhe nuk dëshiron t'i lërë ato; aksesore në formën e kontejnerëve të mbushur me njerëz, të njëjtën sasi mbeturinash përreth tyre, jardenj të mbushur me njerëz dhe një ambient akoma më të mbushur me njerëz, stacione autobusësh të veshura me qilima dhe peshqirë letre, stola mbi të cilat mund të ulen, hanë, pinë dhe largohen çfarë nuk mund të përdoret më ...

Dhe përsëri: shiko parqet, çantat plastike të "bimëve të reja" të tyre, shishet, gazetat e grisura dhe të hidhura, letrat e të gjitha ngjyrave dhe madhësive, paketimet ... shiko monumentet, gjurmët e tyre të zbukuruara me materiale që nuk janë prej bronzit, por pikë Duke marrë parasysh që disa vetëdije parësore të epokës së bronzit i kanë hedhur ato këtu, hidhini një sy personazheve në ato monumente - zogjtë kanë bërë punën e tyre, por jo shërbimet. Whatfarë mund të thuhet për lumenjtë, Vardarin e cekët dhe të ndotur dhe depozitat e trasha të mbeturinave në brigjet e saj, për Ethet që banorët afër tij, "ekologjistët" vendas e njohën si deponi të disa metra mbeturinave të transferuara nga shtëpitë e tyre, derdhjet, stallat, etj. fusha ... A ishin të huajt në lagjet e Shkupit (Paveli nuk guxoi ta merrte me vete), a i çoi ai ata, të themi, në Shutkë ose në Çair? A kanë qëndruar këtu "pas shiut", i cili fillimisht i lanë rrugët e Shkupit gjithçka që kemi përdorur për t'i ndotur ato përreth orës, por pastaj

i lë ata të përmbytur, me baltë, me dëborë dhe me një erë të pakëndshme.

Dhe kur tashmë jemi zbuluar nga të huajt, nuk shoh asnjë arsye për të mos “ekspozuar” plotësisht dhe të mos flasim, jo vetëm për Shkupin, por edhe për tërë shtetin e papastër, ku ne jemi qartë dhe në mënyrë të qartë duke dëshmuar vetëdijen rurale të shumë qytetarëve. zakoni i tyre mendor joigjenik dhe destruktiv i shkatërrimit sistematik të mjedisit. Po, ne jemi një vend i bukur, i ngrohtë, mikpritës dhe krejtësisht i papërsosur me imazhe të panumërta që janë në mënyrë të papërmendshme të kujtojnë hambarin mitik të Augie.

Në kornizën time, për shembull, ka një pamje të mrekulueshme të Smilevës historike ku afër manastirit, në lumin dikur të pastër dhe në brigjet e tij kam arritur të numëroj 2.482.568 shishe plastike (kush nuk beson, le ta shkojë dhe numërojë) të cilët së bashku me të panumërt çanta, kanaçe, pushkë, letër, feces, një gomar i ngordhur, dhjetëra pula të ngordhura dhe kafshë të tjera të llojeve të panjohshme, e shndërruan fshatin Pitorek në një deponi të madhe që sot turqit mezi mund të digjen. Ose, të themi, këtu është peizazhi i ndotur pranë Lazaropole që fshatarët pedantë dhe pronarët e shtëpive të fundjavës e kanë përcaktuar si deponitë e tyre, kështu që, të organizuar nga kamionë, merrni mbeturinat çdo ditë në një lartësi në rrugë dhe nga atje derdheni në shpatet e malit. Këtu është fotografia e seksionit të rrugës Veles-Shtip ku, si flamuj, ju përshëndetni nga çantat e bashkangjitura plastike të shpërndara në pemë. Ka edhe rrugë dhe sheshe të ndyra, qytete të ndotura, qytete dhe fshatra, parqe të shkatërruara dhe zona piknikësh, lumenj të vdekur dhe liqene ... Më në fund, fotografia tregon një patëllxhan të

pjekur të Maqedonisë që bie nga lartësia e një ndërtese dhjetëkatëshe në komunën e Shkupit të Aerodromit e cila ajo shpërthen në këmbët tuaja dhe menjëherë shndërrohet në një metaforë. Për një nivel të vetëdijës, për një mentalitet të ekzekutuar krahinor, për një fshatar primitiv që ende beson se higjena është një sëmundje ngjithëse.

Po përfundoj, shumë mbeturina, madje edhe për tekstin që merret me mbeturina, plus nuk mund t'i shpëtoj përshtypjes se jam duke fyer vendin tim. Por është e drejtë, pasi të shkruani me krenari kur të shihni fytyrën e saj të bukur, për herë të dytë me turp kur personazhi pas personit që krijoi atë njohuri idiotike duket se kur bëhet fjalë për mbeturina ai është për hedhje, nuk ka rëndësi se ku dhe si, është e rëndësishme që të shpëtojme prej tij dhe të heqim qafe atë. Pra, është koha për të dekontaminuar vetëdijen për të pastruar mbeturinat në ne.

Radishani nga afër

Në trotualet e rrugës kryesore "Radishanska" në lagjen periferi ke të Shkupit, Radishani - Komuna e Butelit, nën qendrën tregtare dhe përballë shkollës fillore "Aco Shopov", nuk ka vend për lëvizje të lirë të këmbësorëve.

Ju duhet të shkoni në stacionin e autobusit në mes të rrugës, ose të hyni në qendrën tregtare për të arritur në stacionin e autobusit në mënyrë të sigurt dhe të pa ndotur. Kontejnerët vendosen në trotuar, në skaj, mbeturinat derdhen pothuajse

në mes të rrugës, dhe ka automjete të parkuara vazhdimisht në trotuar.

Lagjja Radishani konsiderohet një nga zonat më të pastra, më paqësore dhe më të organizuara urbane, por vlen vetëm për brendësinë e vendbanimit. Rruga kryesore përmes së cilës automjetet kalojnë në hyrjen e dytë, të tretë në vendbanim, dhe në fshatin Ljubancë, në pjesën tregtare të vendbanimit, nuk është e sigurt për kalimtarët, veçanërisht për nxënësit e shkollës fillore "Aco Shopov". Si banor i vendbanimit, ju bëj thirrje autoriteteve komunale, përkatësisht Komunës së Butelit, të marrin masa për të zgjidhur kaosin në rrugën Radishanska. Zhvendosni kontejnerët në një vend të përshtatshëm për të liruar trotuaret për lëvizje të lirë dhe të sigurt të qytetarëve. Mos lejoni që automjetet të parkohen, pasi qendra tregtare ka një parking, dhe ndëshkoni oficerët e policisë që herë pas here paraqiten në rrugë, por nuk ndërmarrin asnjë veprim.

Fotografitë janë realizuar në orën 8:30 të mëngjesit. Nga ora 7.00 deri në 7.30 trotuaret janë plot me automjete të parkuara nga prindërit që sjellin fëmijët e tyre në shkollë, kështu që duhet të ecim nëpër rrugë, shpesh duke pritur disa minuta në vend, sepse ka kaos trafiku.

Diana Tahiri

A DËSHIRON ME TË VËRTETË SHKUPI AJËR TË PASTËR?

Ne jemi vërtet mëkatarë kur themi se duam ajër të pastër. Ndoshta tema nuk është aktuale për momentin, por javët janë të numëruara kur do të fillojë përsëri zhurmimi masiv dhe “postimi” i grafiteve, i cili do të tregojë një valë të re të ndotjes me (u) PM grimcat 10. Si çdo vit, me siguri do të fillojmë nga fillimi: Shkupi dëshiron ajër të pastër ... dhe Manastirin, dhe nga Zoti, Tetovën. Ne duam, por nuk do ta bëjmë. Ajo që ka qenë dhe me siguri do të jetë një sherr nëse banorët apo bizneset e mëdha do të fajësohen për faktin se edhe ne dhe fëmijët tanë do të mbytemi edhe këtë vit.

Për të marrë sa më shpejt ajër të pastër, do të duheshin masa drastike që nuk do të ishin të njohura as nga banorët, as nga autoritetet. Vendosja e një çatie në pjesën më të madhe të deponive dhe kontrolli më rigoroz i deponive të paligjshme është sigurisht e mundur. Do të ndikojë tek ne dhe zakonet tona - sa mbetje do të prodhojmë dhe sa do të shpëtojmë prej tij. Kujtojmë se hedhja e vaska me pllaka dhe dyer në një liqen të mbrojtur nga UNESCO nuk është lëvizja më e përshtatshme. Për më tepër, është shqetësuese që më shumë se gjysma e automjeteve në rrugët tona nuk plotësojnë as standardet më themelore mjedisore që vlejné për vendet evropiane.

Çfarë të bëjme? Ti ndalojmë apo konfiskojmë automjetet e vjetra dhe ti detyrojmë drejtuesit të blejnë të reja? Kjo është

joreale, veçanërisht duke marrë parasysht që nëse këta shoferë do të kishin para, ata nuk do të drejtonin një makinë të përdorur, por do të blinin një të re që i plotëson standardet evropiane.

Por, le të jemi të drejtë në vlerësim - disa prej banorëve (të cilët është vështirë të përshkruhen si qytetarë), nëse do të mund të shkonin në tualet me makinat e tyre. Prandaj, reko-mandimi për të ecur në destinacione të shkurtra bie në vesh të shurdhër, veçanërisht duke marrë parasysht që disa prej trotuareve dhe parqeve janë shndërruar në vende parkimi për ata që duan të ngasin makinën, por nuk duan të pagua-jnë për parkim. Edhe nëse përpiqeni të shmangni trafikun e makinave, për shembull në Vodno, kjo nuk është e mundur - është marrëzi të ankoheni për makina në male dhe pikniqe kur ka parkim. Nuk ka rëndësi që makinat të lahen në lumenj si Matka. Do të fotografohet, postohet në mediat sociale dhe do të përfundojë këtu deri në shfaqjen tjetër.

Dhe pse të mos i bëjmë ata të përdorin transportin publik? Edhe nëse zgjidhim problemin e parregullsive të autobusëve, sa prej jush do të guxonit të hipnit në një autobus të ngushtë kinez të martën dhe të premten? Sidomos nëse ndalet afër një tregu të gjelbër? Ata që e kanë provuar problemin e dinë saktësisht se çfarë do të thotë.

Mirë. Të gjitha në biçikletë! Dhe skuterat! Kjo është sigurisht një iniciativë praktike që sugjeron të menduarit progresiv që disa prej nesh e identifikojnë si suedezë ose holandezë. Por, ky lloj "filmi" është thyer që nga momenti kur futeni në dikë në korsitë e biçikletave, i cili ka thyer postet e sigurisë për të parkuar. Siç shihet nga fotot e shumta në rrjetet sociale, për disa banorë makina është sinonim i karrigeve me rrota.

Për disa banorë, korsitë e biçikletave janë shëtitore. Tro-tuaret pranë shtigjeve ndoshta nuk janë mjaft interesante, edhe pse ato janë mjaft të gjera. Le të mos harrojmë makinat e parkuara. Në disa raste, këmbësorët me të vërtetë nuk kanë ku të shkojnë. Nëse nuk ka shteg për biçikleta që do të duhet të kalohet nga makina të parkuara dhe kordonet e këmbësorëve anashkalohen, atëherë ka rrugë. Kush mbi-jeton me biçikletë në Rrugën e Shkupit, le ta tregojë.

E gjithë kjo të jep përshtypjen e një situatë të pashpresë: se sado të përpiqemi, nuk ka shanse të pastrojmë ajrin. Por ekziston një përfundim alternative që pak janë të gatshëm ta bëjnë - të fillojnë nga e para dhe pastaj të ngrihen kundër qytetit dhe autoriteteve. Protestat kanë ndodhur dhe duhet të protestohen kundër ndotjes së ajrit, por për të pasur një fytyrë të tillë për të kritikuar, duhet të japim një shembull të përshtatshëm. Nëse gjatë rrugës për protesta hedhim mbe-turina nga një ndërtesë përtej ballkonit dhe fillojmë makinën e vjetër për të marrë 100 metra larg dhe të parkojmë në mes të parkut, atëherë nuk kemi fytyrë të protestojmë kundër ndotjes së ajrit. Të mos harrojmë se fëmijët që pretendojnë se janë duke luftuar ndjekin shembullin tonë dhe jo të dëg-jojnë këshillat tona.

Aleksandar Peshev

PËR ARDHMËRINË DHE TURPIN PARA GJENERATAVE TË REJA

Nuk e di për ju, por kam turp për brezat e ardhshëm që do të jetojnë këtë zonë pas meje.

Një turp i gjallë më ha mua kur mendoj se për çfarë lloj toke gjeta në lindjen time, dhe atë që lë në hyrje të atyre që do të jetojnë në këtë hapësirë pas meje.

Me çdo udhëtim nëpër vend, ndihem gjithnjë e më i turpëruar. Për mbeturinat, liqenet dhe lumenjtë dhe rreth ...

Turpi im i fundit është për shkak të maleve.

Ato të bukura, të mbuluara me lule pyjore ose malore, kombinime të bukura prej guri dhe gjelbërimi, habitatet e llojeve të ndryshme të kafshëve, të krijuara nga qindra mijëra vjet, plot histori dhe magji.

Ato male që po zhduken gradualisht së bashku me pyllin dhe lulet e malit, kombinimet e bukura të gurit dhe gjelbërimit, me habitatet e kafshëve, me tregimet dhe magjinë.

Sipas nenit 8 të Ligjit për mjedisin, në trajtimin e mjedisit, duhet të vendoset parimi i zhvillimit të qëndrueshëm - "Për të përmbushur nevojat e një mjedisi të shëndetshëm, si dhe nevojat sociale dhe ekonomike të brezave të tanishëm, pa kompromentuar të drejtat e brezave të ardhshëm. për të përmbushur nevojat e tyre, kur ndërmarr ndonjë aktivitet ose kryen ndonjë aktivitet, duhet të merret parasysh përdorimi racional dhe i qëndrueshëm i burimeve natyrore. "

Neni 14

Parimi i parandalimit - "Masat dhe aktivitetet mjedisore merren para se të shfaqen pasoja të dëmshme."

Në nenin 36 të Ligjit për burimet minerale thuhet - "Koncesioni për shfrytëzimin e burimeve minerale jepet nga Qeveria e Republikës së Maqedonisë."

Në kundërshtim me rregulloret shumë të mira dhe të qarta, Qeveria (kjo dhe të gjitha ato të mëparshme) po shkatërron të ardhmen e brezave të ardhshëm.

Është Qeveria (kjo, si dhe të gjitha ato të mëparshme) ajo që qëndron pas gurores në Veles, dhe prapa guroveve në Labunista, dhe guroveve në Gostivar, dhe prapa përdorimit

të pamëshirshëm të rërës nga lumenjtë, dhe prapa të gjitha gjërimeve dhe vendeve për shfrytëzimin e mineraleve të atyre 367 dhënë ose zgjatur në korrik 2019.

Është Qeveria (kjo dhe të gjitha ato të mëparshme) pa mendje dhe pa arsye, pa turp dhe turp, më mizori dhe në mënyrë të pakthyeshme duke shkatërruar trashëgiminë tonë nga gjeneratat e mëparshme dhe duke shkatërruar të ardhmen e brezave të ardhshëm.

Secili nga prej këto gjërime (nga i pari deri tek i fundit) shkel disa dispozita të Ligjit për mbrojtjen e natyrës dhe secila prej këtyre gjërimeve (nga e para deri tek e fundit) bëhet në atë mënyrë që rrezikon shëndetin e njeriut, dhe që është sanksionuar me Ligjin për shëndetin publik, dhe secili prej këtyre koncesionarëve përfundon me ne, duke futur në raportet e tyre mohimin e "... reklamimit të hapësirës pas përfundimit të shfrytëzimit të burimeve minerale."

Unë me të vërtetë do të doja të shihja se si mbrohen këto sisteme pyjore dhe ekologjike dhe specie të kafshëve të mbrojtura nga të gjithë këta koncesionarë. Dhe unë do të doja të shoh se çfarë po bëhet për të mbrojtur popullsinë nga zhurma, pluhuri dhe gazrat e shkarkimit. Dhe ju lutem më tregoni të paktën një hapësirë ku përdoren burimet minerale, që është atëherë ajo që u "rekultivua".

Personalisht, unë mendoj se duhet të fillojmë ngritjen e kallëzimeve penale kundër zyrtarëve të lartë të qeverisë (aktuale dhe të kaluara) sipas neni 218, neni 225-a, neni 226, neni 230, neni 232-a dhe natyrisht, neni 234 i Kodit Penal, deri në mësoni se brezat tanë të tanishëm dhe të ardhshëm

nuk duhet të shkatërrohen.

Dhe, mbase me një zë, ne mund të kërkojmë kthimin e dispozitës kushtetuese të vitit 1946, e cila lexon si më poshtë: Ata janë përgjegjës për dëmin që do t'i bëjnë shtetit duke bërë diçka të paligjshme “.

Tashmë jemi vonë. Shumë.

STEINACKER: MBROJTJA E NATYRËS DHE MJEDISIT ËSHTË NJË NGA SFIDAT MË TË MËDHA TË RAJONIT

Gudrun Steinacker është ambasadore e mëparshme e Republikës Federale të Gjermanisë në vendin tonë. Pas përfundimit të misionit të saj në Maqedoninë Veriore, Steinacker është ambasadore në Mal të Zi, pas së cilës del në pension. Si një diplomat me përvojë, por edhe më shumë si një aktivist i shoqërisë civile, Steinacker është jashtëzakonisht aktiv në shumë fusha, shumica e të cilave përqendrohen në tema jeshile.

Tani ajo është nënkryetare e Shoqatës së Evropës Juglin-

dore, një organizatë që kërkon të ndërtojë ura midis debatit politik të vitit 1952, dialogut shkencor dhe shkëmbimit socio-kulturor kushtuar Evropës Juglindore.

Ne e shfrytëzuam vizitën e saj në Shkup në lidhje me temat me të cilat merret gjatë kësaj periudhe për të pasur një bisedë të shkurtër për temat aktuale.

CIVIL MEDIA : Në kontekstin e pritjeve tona të mëdha nga vendimi në Bruksel për të filluar negociatat për hyrjen e Maqedonisë në BE, ju dhe ish ambasadori gjerman në Maqedoninë Veriore, unë do të doja t'ju pyesja, duke pasur parasysh që ju jeni shumë aktiv në rajon. si pjesë e organizatave që punojnë në rajon, cili është perceptimi juaj për përparimin e Maqedonisë drejt BE-së, në dritën e vendimit të pritshëm që pritet të merret në Bruksel këto ditë për një datë për negociatat për pranimin e Maqedonisë në BE?

Steinacker: Jam e bindur që Maqedonia e Veriut ka ndërmarrë shumë hapa në drejtimin e duhur. Duhet të them që pasi qeveria e re mori pushtetin në vitin 2017, është e mahnitshme ajo që ata kanë arritur. Sigurisht, unë jam gjithashtu i vetëdijshëm për shumë probleme në vendin tuaj, social, politik dhe tani si aktivist mjedisor, punoj për OJQ-në "Euro Nature" në Gjermani, jam në dijeni të këtyre problemeve. Unë mendoj se ato mund të zgjidhen vetëm në procesin e pranimit të vendit në BE. Unë me të vërtetë jam i kënaqur që Parlamenti gjerman ka vendosur të mbështesë hapjen e procesit të bisedimeve. Unë me të vërtetë shpresoj se Brukseli dhe qeveritë e tjera të BE-së do ta ndjekin këtë kërkesë. Unë jam me të vërtetë optimist se kjo do të ndodhë dhe që vitin e ardhshëm Maqedonia e Veriut do të udhëheqë negociatat e pranimit dhe më pas do të fillojë procesi i qasjes në BE, rregullat dhe standardet do të fillojnë, përfshirë Kapitullin 27. Kjo është një fushë në të cilën unë kam qenë me të vërtetë aktive në vendin e fundit ku isha ambasadore, në Mal të Zi.

Unë mendoj se mbrojtja e mjedisit dhe natyrës është ndoshta sfida dhe detyra më e madhe në rajon. Sigurisht, në kontekstin e zhvillimit shoqëror dhe ekonomik, sepse ne e dimë situatën, dhe të rinjtë e arsimuar janë duke emigruar ende masivisht nga rajoni. Ky është një problem i madh për Maqedoninë e Veriut, por edhe për vendet e tjera. Ne, në veçanti, unë, si një ish-diplomate gjermane dhe Gjermania si një vend partner i rëndësishëm i RMV, duhet të bëjmë gjithçka që është e mundur për të ndaluar këtë proces dhe për të rikthyer të rinjtë, pasi edukuan me sukses veten në Gjermani ose kudo në Evropë. kthehu dhe ndihmo për të zhvilluar vendin tënd.

Natyrë dhe mjedisi janë pasuritë më të rëndësishme që ju duhet të mbrohi dhe zhvillohi dhe madje edhe atëherë mund të përfitoni prej tyre.

Dhe i uroj Maqedonisë së Veriut të gjitha të mirat dhe jam vërtet optimiste që me hapat e ardhshëm të jeni të suksesshëm. Ka vërtet njerëz të mrekullueshëm në vendin tuaj dhe sa herë që jam këtu, herën e fundit që isha në vitin 2017, takoj këta njerëz të mrekullueshëm, me shoqërinë tuaj shumë aktive civile. Shpresoj që, veçanërisht të rinjtë, ata do ta shohin të ardhmen këtu, në këtë vend, në këtë rajon, dhe që anëtarësimi në BE do t'i ndihmojë ata të jenë optimistë dhe të investojnë burimet e tyre këtu në vendin e tyre.

Biseda u drejtua nga: **Xhabir Deralla**

përpunimi dhe transkriptimi: **Biljana Jordanovska**

TARAVARI: INGERENCA NUK KEMI, INVESTITORËT I DËR-GUAM NË QEVERI, REAGIME NUK KA

Kryetari i Komunës së Gostivarit, Dr. Arben Taravari, flet hapur dhe drejtpërdrejt për CIVIL Media për problemet mjedisore që dëmtojnë qytetin dhe bashkinë. Problemet me të cilat përballen administrata lokale dhe njerëzit e Gostivarit janë një ilustrim se sa larg politika në nivelin qendror është nga politikat dhe praktikat e gjelbërta dhe sa ndikon keq në cilësinë e jetës. Gostivar “prodhon” 80 tonë mbeturina në ditë. E gjithë kjo po depozitohet në deponinë rajonale Rusino, e cila është 600 metra linjë ajrore nga qendra e qytetit. Autoritetet komunale në Gostivar, si dhe kudo në vend, nuk kanë asnjë autoritet për mbeturinat. Nga ana tjetër, deponitë, të cilat tani janë problemi më i madh në të gjitha vendbanimet në të gjithë vendin, kanë potencial serioz ekonomik. Por tani për tani, këto janë vetëm pika eko të zeza...

CIVIL Media: Cili është qëndrimi i komunës ndaj temave të gjelbërta, drejt mbrojtjes së mjedisit në rajon dhe komunë?

Taravari: Ne si administratë e re në Komunën e Gostivarit për këto dy vjet kemi filluar të hartojmë një strategji të re, sepse nuk kishte fare strategji, përgjithësisht për ekologjinë, e cila është bërë nga punonjësit e bashkisë që janë nën atë sektor, pastaj OJQ-të në Gostivar. Ne kemi angazhuar njerëz nga Tetova dhe Shkupi në atë grup pune, dhe shpresoj që deri në fund të vitit të kemi një strategji të Komunës së Gostivarit, si të sillemi ndaj mjedisit. Përndryshe, mund të them që Komuna e Gostivarit është një nga komunat që investon më shumë në zona të gjelbra, dhe përpiqet të ruajë parqet që ekzistojnë në qytet. Është normale që ka probleme mjedisore, veçanërisht me ndotjen e ajrit, sepse afër komunës sonë, jo larg nga një kilometër, është deponia rajonale Rusino, e cila është një deponi e të nëntë komunave në rajonin e Pollogut. Pavarësisht sa bëjmë për mjedisin, është akoma i vogël, por të paktën le të fillojmë me një strategji, për të parë se ku do të ishte qyteti ynë, rajoni ynë, në pesë ose dhjetë vitet e ardhshme.

CIVIL Media: Cila është marrëdhënia midis qeverisë lokale dhe qendrore për çështje të tilla si deponitë?

Taravari: Fatkeqësisht, nuk kemi asnjë lidhje. Do të shohim me ministrin e ri, por deri më tani, nuk kemi pasur pothuajse asnjë komunikim në lidhje me këto tema. Shpresoj që me udhëheqjen e re në ministri, do të gjejmë një lloj komunikimi dhe do të mendojmë së bashku për problemet sepse deponia e Rusino nuk është problem i Komunës së Gostivarit, por një problem i të gjithë rajonit. Ju e dini që një vit e gjysmë më parë, kompetencat për deponinë u morën nga qeveria,

jo vetëm për Komunën e Gostivarit, jo vetëm për Rusino, por për të gjitha deponitë rajonale, kështu që ne jemi të lidhur duar. Ne nuk mund të bëjmë asgjë, të investojmë ose të mendojmë për atë që do të vij, me atë deponi rajonale. Edhe pse, për të qenë i sigurtë, ka më shumë investitorë në komunën tonë që janë të interesuar të investojnë, riciklimin e mbeturinave dhe më shumë, prodhimin e energjisë, e cila është një trend në botë, por për shkak se nuk kemi kompetenca, nuk mund të flasim as.

Ne i përcollëm të njëjtët investitorë në Qeveri, gjegjësisht Kryeministrin dhe ministrinë kompetente, por nuk pati asnjë reagim nga atje. Unë do të apeloja në qeverinë qendrore, qoftë për të gjetur një zgjidhje, sepse ata kanë autoritetin mbi atë deponi, ose ta kthejnë atë tek ne, që të mund të ulemi si një rajon i Pollogut dhe të japim një zgjidhje që do të ishte më e gjatë për deponinë Rusino, sepse është plagë kanceroze e Komunës së Gostivarit, sepse është shumë afër komunës sonë, dhe është ndotësi më i madh i ajrit.

CIVIL Media: Si është komunikimi juaj me autoritetet e tjera lokale, për shembull me Tetovën dhe komunat e tjera, lidhur me këtë çështje, sepse është ende një deponi rajonale?

Taravari: Ne kemi marrëdhënie relativisht të mira, sepse popullsia vendase deri para katër apo pesë muajsh nuk lejonte që të hidheshin mbeturina nga bashkitë e tjera, por tashmë ka komunikim të mirë, nga dhjetë kërkesa të popullatës lokale, më duket se katër ose pesë janë realizuar. Njëra kërkesë ishte shtrimi i rrugës, tjetra ishte ekzaminimi i tokës dhe ujit përreth Rusino, ndërtimi i ndarjeve rreth deponisë, dhe disa investime tashmë janë bërë nga të gjitha komunat. Sidoqoftë, nevojitet një qasje më serioze për të lejuar pop-

ullsinë lokale të të gjitha komunave të përdorin deponinë si një rajonale.

CIVIL Media: Nëse deponia është nën juridiksionin e Qeverisë dhe Ministrisë së Mjedisit, pse ngarkohet hyrja në deponi?

Taravari: Ata nuk duhet të ngarkojnë, komuna nuk ka asnjë autoritet atje. Herë pas here punësojmë ndërmarrjen publike Komunalec nga Gostivar, për aktivitete të caktuara. Përmes ndërmarrjes publike, kemi punësuar një kompani të ndërmjetësimit, sepse është një mbetje e madhe që vjen nga e gjithë qyteti, dhe ndonjëherë ndodh që bashkitë përreth marrin diçka, d.m.th. Unë as nuk e di kush është duke e ngarkuar, disa masa duhet të merren kundër atyre që akuzojnë. Por pasi ato nuk janë nën juridiksionin tonë, ne nuk mund të ndërmarrim veprime.

CIVIL Media: Kush duhet të ndërmarrë veprime?

Taravari: Qeveria ose ministria kompetente. Ata duhet të shkojnë në vend dhe të shohin se kush po paguan për deponinë. Dhe shpresoj që së shpejti do të ndërmerren disa veprime, për të mos lejuar që kjo të ndodhë përsëri.

Diana Tahiri

MITKO JANÇEV, KRYETAR I KOMUNËS SË KAVADARIT: MINISTRIA E MJEDISIT DUHET TË PUNOJË MË TEPËR

Mitko Jançev është kryetari i vetëm i një komune urbane nga radhët e VMRO-DPMNE . Ai është një biznesmen dhe politikan i dalluar, me një sens të mprehtë për çështjet lokale, veçanërisht në fushën e mbrojtjes së mjedisit. Nga terreni, mësojmë se ai është i preferuari mes bashkëqytetarëve të tij, pavarësisht përkatësisë politike apo tjetër. Ekipi CIVIL Media zhvilloi një intervistë në dy tema kryesore: politikat dhe praktikat lokale me theks në politikat e gjelbërta, ndërsa në pjesën e dytë i referohemi situatës aktuale politike në vend.

CIVIL MEDIA : Cila është marrëdhënia e komunës së Kavadarit me qeverinë qendrore? Si reflektohet procesi i përfunduar i decentralizimit të shtetit, politikave dhe praktikave lokale në këtë komunë?

JANÇEV: Unë, si kryetari i vetëm, në një mjedis urban, nga radhët e VMRO-DPMNE-së, dhe si fitues i zgjedhjeve të fundit lokale, i cili nga ana tjetër ka një Qeveri, d.m.th një qeveri

të Unionit Socialdemokrat, i cili është një kundërshtar i drejtpërdrejtë i partisë sonë VMRO-DPMNE, etj. Duke marrë parasysh procesin e papërfunduar të decentralizimit, që ju vetë përmendët, për hir të së vërtetës, pas një viti dhe shtatë muajve të mandatit tim, ne kemi marrëdhënie të shkëlqyera dhe super bashkëpunim. Unë duhet ta them këtë konkretisht dhe qartë, pa e politizuar atë.

Të gjitha projektet strategjike, të cilat ishin në programin tim zgjedhor, janë mbështetur nga Qeveria. Këto janë disa projekte më shumë strategjike siç janë hyrja në Kavadar, Bulevardi Perëndimor, ndërtimi i një ure në fshatin Vatasha, rikonstruksioni i disa rrugëve, dhe në pjesën e mbrojtjes parashkollore, ku morëm një grant prej 850,000 eurosh për ndërtimin e plotë të një kopshti të ri përmes Ministrisë së Punës dhe politika sociale, përmes Bankës Botërore.

Dua të them me vendosmëri se përkundër faktit se ata munden, nëse duan, sepse proceset e decentralizimit nuk kanë përfunduar, pengojnë atë dhe në një farë mënyre pengojnë bashkinë, por për hir të së vërtetës, njerëzit e Kavadar dhe unë si kryetar kanë sukses në këtë rrugë dhe ne nuk kemi asnjë pengesë në pjesën që qeveria qendrore është në anën tjetër të qeverisë komunale.

CIVIL MEDIA: Cila është marrëdhënia e komunës së Kavadarit me qeverinë qendrore? Si reflektohet procesi i papërfunduar i decentralizimit të shtetit, politikave dhe praktikave lokale në këtë komunë?

JANÇEV: Unë, si kryetari i vetëm, në një mjedis urban, nga radhët e VMRO-DPMNE-së, dhe si fitues i zgjedhjeve të fundit lokale, i cili nga ana tjetër ka një Qeveri, d.m.th një qeveri të Unionit Socialdemokrat, i cili është një kundërshtar i dre-

jtpërdrejtë i partisë sonë VMRO-DPMNE, etj. Duke marrë parasysh procesin e papërfunduar të decentralizimit, që ju vetë përmendët, për hir të së vërtetës, pas një viti dhe shtatë muajve të mandatit tim, ne kemi marrëdhënie të shkëlqyera dhe super bashkëpunim. Unë duhet ta them këtë konkretisht dhe qartë, pa e politizuar atë.

Të gjitha projektet strategjike, të cilat ishin në programin tim zgjedhor, janë mbështetur nga Qeveria. Këto janë disa projekte më shumë strategjike siç janë hyrja në Kavadar, Bulevardi Perëndimor, ndërtimi i një ure në fshatin Vatasha, rikonstruksioni i disa rrugëve, dhe në pjesën e mbrojtjes parashkollore, ku morëm një grant prej 850,000 eurosh për ndërtimin e plotë të një kopshti të ri përmes Ministrisë së Punës dhe politikës sociale, përmes Bankës Botërore.

Dua të them me vendosmëri se përkundër faktit se ata munden, nëse duan, sepse proceset e decentralizimit nuk kanë përfunduar, pengojnë atë dhe në një farë mënyre pengojnë bashkinë, por për hir të së vërtetës, njerëzit e Kavadar dhe unë si kryetar kanë sukses në këtë rrugë dhe ne nuk kemi asnjë pengesë në pjesën që qeveria qendrore është në anën tjetër të qeverisë komunale.

CIVIL MEDIA : Por, sigurisht, procesi i papërfunduar do të thotë biznes i caktuar i papërfunduar.

JANÇEV: Procesi i papërfunduar lë hapësirë për vullnetin e njeriut, qoftë për sa i përket ligjeve të papërfunduara ose fuqive të papërfunduara. Kjo do të thotë që nëse arrijmë të lëvizim drejt një decentralizimi të plotë të vetë komunave, dhe është e qartë se ne po luftojmë për një decentralizim më të madh, dhe për sa i përket arsimit, rendit publik dhe paqes, grante bllokuese, rimbursim të TVSH-së, kryetarët e

komunave do të kenë më shumë duar të lira.

CIVIL MEDIA: Kur erdhët në pushtet si kryetar i komunës në vitin 2017, në muajt e parë keni shfaqur iniciativë në fushën e mbrojtjes së mjedisit. Ju keni pasur disa hapa interesantë dhe të pazakontë, dhe për sa i përket buxhetit jo shumë të shtrenjtë, hapat që keni bërë. Cila ishte përgjigjja e publikut, dhe natyrisht e institucioneve në nivelin qendror, ndaj asaj që propozuat? Sa larg është kjo?

JANÇEV: Për sa i përket mbrojtjes së mjedisit dhe ekologjisë, hapësira është shumë e madhe dhe unë mendoj që edhe si qeveri qendrore, edhe si shtet, dhe si bashki, ne jemi akoma në një nivel shumë të ulët.

Ne filluam me disa nisma që treguan se mund të lëvizim nga ndalesa dhe me më pak para dhe më pak para për të arritur të paktën një ulje të ndotjes së mjedisit dhe ajrit të ambientit. Ne kemi arritur të instalojmë katër stacione matëse, përmes një donacioni përmes Universitetit Goce Delchev nga Shtipi. Ne i kemi ato katër stacione matëse në internet dhe i zbulojmë të gjitha problemet kur, ku dhe në cilën kohë ndodh ndotja.

Këto stacione matëse janë gjithashtu të mira për të bërë analiza, sepse mbi të gjitha ne jemi një rajon bujqësor, për sa i përket tokës, reshjeve, temperaturave etj. Me këto analiza mund të zvogëlojmë sasinë e pesticideve të përdorura nga kultivuesit, veçanërisht në pjesën kur dhe si të mbrojmë vetë kulturën bujqësore.

Ne kemi bërë më shumë subvencione për radiatorët. Ne siguroam më shumë se 350 ngrohje. Dy herë deri më tani kemi dhuruar biçikleta dhe interesimi ka qenë i madh. Ne po

organizojmë disa aksione në fushën e ekologjisë dhe mbrojtjes sociale.

Në fushën e ekologjisë, kemi marrë edhe makina më të sofistikuara për mirëmbajtjen e higjenës ditore në qytet. Këto janë fatura me tre dollarë, të cilat janë në përdorim të përditshëm dhe përfitojnë nga qytetarët, të cilët mbledhin mbeturina dhe lëshojnë ujë për të dezinfektuar vetë dyshe-menë, pavarësisht nëse bëhet fjalë për një trotuar, rrugë apo bulevard.

Ne bëmë veprime për gjelbërimin e më shumë zonave që ishin të rrezikshme në fushën e rrëshqitjeve të tokës, për-ruesve dhe kodrave të zhveshura, të cilat i pasuruam me pemë të përshtatshme.

Gjëja më e rëndësishme që unë mendoj se kemi bërë është në fushën e parandalimit të zjarrit, duke parcelizuar zona më jetësore. Për shembull, lokaliteti Ljubash i cili është mushkëritë e Kavadar. Me ndihmën e mekanizmit, ne kemi bërë një parcelizim në vetë sitin, në mënyrë që në rast zjarri, të kemi rrugë hyrëse dhe parcela me madhësi më të vogël, në mënyrë që të veprojmë shumë më lehtë.

CIVIL MEDIA : Ku i keni marrë këto ide apo plane?

JANÇEV: Ne punojmë me shërbimet çdo ditë.

CIVIL MEDIA: A keni një shërbim që e bëri atë?

JANÇEV: Jo. Nuk ka asnjë shërbim klasik. Në pjesën e punës së përditshme dhe në pjesën e ballafaqimit të problemeve të shërbimeve që ata vetë theksojnë. Për shembull, që ata nuk kanë qasje në Ljubos. Prandaj ideja që së pari duhet t'i qasemi.

CIVIL MEDIA: Pra, këtu, në zyrën tuaj, këto ide janë sjellë.

JANÇEV: Në një farë mënyre, këto janë ide spontane që lindin nga komunikimi i përditshëm me shërbimet dhe institucionet tona.

CIVIL MEDIA : Në atë kuptim, a ka Ministria e Mjedisit ndonjë funksion në mbështetjen e ideve tuaja? Cila është marrëdhënia juaj me Ministrinë? Çfarë mendoni për punën e tyre?

JANÇEV: Ministria e Mjedisit duhet të punojë pak më aktivisht. Unë mendoj se në radhë të parë duhet të përqendrohemi në mbrojtjen e asaj që kemi, dhe më pas të zgjerojmë përta i përket vetë natyrës, rajoneve, vendeve etj.

Unë jam gjithmonë një mbështetës i së pari duke mbrojtur ato që kemi, dhe pastaj të filloj të ndërtoj dhe përmirësoj atë që na nevojitet. Natyrisht, është më mirë nëse i bëjmë këto gjëra paralelisht, por nëse nuk përpiqemi të mbrojmë të tashmen ose atë që kemi, është e papranueshme për mua.

Biseda u drejtua nga: **Xhabir Deralla**

Përpunimi i tekstit dhe transkriptit: **Maja Ivanovska**

NDOTJA E AJRIT NË LUGINËN E SHKUPIT DO TË PËRGJYSMOHET PA NJË TË KATËRTËN E SOBAVE

Ndotja e ajrit në Shkup dhe rrethinë do të zvogëlohet për më shumë se gjysmën nëse çdo shtëpi e katërt që ngrohet me dru, ndryshon metodën e ngrohjes, dhe çdo shtëpi e dhjetë vendos izolim termik modern, sipas analizës “Shkupi ngrohet”, bërë në bashkëpunim me Programin e Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), dhe botuar më dhjetor 2017. Sipas sondazhit, 90 përqind e lëndës së grimcave të PM-së vjen nga amvisëritë, 45 përqind e amvisërive në luginën e Shkupit ngrohen me dru, duke konsumuar 317,000 tonelata dru gjatë sezonit të ngrohjes, dhe 92 përqind e shtëpive nuk kanë izolim termik adekuat. Gjysma e amvisërive, sipas studimit, nuk kanë izolim termik.

Në sondazhin e parë gjithëpërfshirës për metodat e ngrohjes në luginën e Shkupit, të bërë në një kampion përfaqësues prej 5,044 amvisërive, nga të cilat rreth një e treta e banorëve të vendbanimeve rurale pranë Shkupit, vlerësohet se në luginën e Shkupit ka 133,633 amvisëri, nga të cilat 73,220 (gati 45%) ngrohen në dru, rreth 51,000 (31%) në energji elektrike, dhe rreth 35,000 ose 21% janë të lidhur me ngrohjen qendrore. Vetëm rreth 2.500 familje, ose 1.5 përqind, aktualisht janë ngrohur nga soba me pelet.

Studimi përbëhet nga pesë dokumente, në të cilat analizohet situata dhe jepen sugjerime se si ta përmirësojnë atë. Në detaje, të gjitha masat dhe aktivitetet janë paraqitur në dokument: Udhëzuesi për zvogëlimin e ndotjes lokale të ajrit të shkaktuar nga ngrohja shtëpiake 2017-2025:

“Ne vendosëm një qëllim ambicioz: Ulje të ndjeshëm të emetimeve të ndotësve nga ngrohja e amvisërive në luginën e Shkupit si ndotësi më i madh lokal i ajrit, ose zvogëloni emetimet e:

PM10 dhe PM2.5 me 62%;

CO dhe SOx përkatësisht nga 50% dhe 54%;

NOx për 22% “

Për të arritur këtë qëllim, studimi propozon masa, ose një skenar “Shkupi merr frymë”, i cili deri në vitin 2025 duhet të mbulojë katër të pestat e urbaneve dhe 42 përqind të familjeve rurale:

“Zëvendësimi i sobave ekzistuese të druve të zjarrit, qymyrit dhe vajit me soba më të efektshme të druve të zjarrit, sobat me pelet, pompat e nxehtësisë (përfshirë kondicionerët inverter) ose një sistem qendror të ngrohjes me gaz natyror.

Zbatimi i masave për efikasitetin e energjisë së shtëpive. Rritja e numrit të përdoruesve të sistemeve të ngrohjes qendrore “

Për të ulur ndotjen lokale nga ngrohja shtëpiake, sipas studimit, gjysma e familjeve në zonat urbane dhe një e katërta në zonat rurale deri në vitin 2020 duhet të mbulohen nga disa nga masat, ose 81.3 përqind dhe 42 përqind deri në vitin 2025 për urbane përkatësisht mjedisit rurale.

Rreth 20,000 shtëpi, ose 12 përqind e familjeve, duhet të marrin izolimin e nxehtësisë në standardet më të larta, dhe rreth 27,000 ekonomi familjare duhet të marrin soba druri më efikase. Rreth 9,000 ekonomi familjare duhet të fillojnë ngrohjen me soba me topt, 22,000 me pompa nxehtësie, 3,150 me soba me gaz dhe 10,000 familje duhet të lidhen me sistemin e ngrohjes qendrore.

“Nëse realizohen qëllimet e skenarit” Shkupi merr frymë “, numri i përgjithshëm i familjeve që do të përdorin dru zjarri do të zvogëlohet për rreth 18,000, përkatësisht numri i përgjithshëm i familjeve që do të përdorin dru zjarri në vitin 2025 do të jetë 35.4% e numrit të përgjithshëm të familjeve. “, Vlerëson studimin.

Themimi i përgjithshëm i të gjithë “skenarit” tashmë është njoftuar dhe arrin në 378 milion euro. Por, shumica e koston së parashikuar, ose 325 milion €, “do të ishte zbatimi i masave për të përmirësuar efikasitetin e energjisë shtëpiake (fasadat, çatitë, dyshemetë, etj.) Që plotësojnë kriteret e rrepta dhe më të larta për një strukturë të efektshme të energjisë”. sipas rregulloreve përkatëse kombëtare “, thuhet në studim. “Modelimi ka treguar se shumica e investimeve janë të nevojshme për masën: ndërtimi i ndërtesave

me efikasitet energjetik, që do të thotë se aktivitetet drejt grupeve të synuara të familjeve me fasada shtëpi me efikasitet të energjisë dhe familjet me çati me energji do të jenë të mundimshme, por ato gjithashtu duhet të jenë një nga ato me përparësi, sepse ato do të zbatohen gjatë gjithë periudhës deri në vitin 2025. "

Të gjitha masat e tjera vlerësohen në 53 milion euro.

"Prandaj, kjo është shuma maksimale e pritur e kostove totale, të cilat pritet të financohen nga disa palë, për të cilat duhet të hartohet një plan financimi", thuhet në studim.

Studimi sugjeron që aktivitetet fillestare, me qëllim të arritjes së një efekti më të madh në ndotjen lokale, të drejtohen tek familjet që përdorin qymyr (0.4 përqind) dhe dru për ngrohje.

"Ato duhet të synohen kryesisht për komunat që marrin pjesë më së shumti në konsumimin e druve të zjarrit si: Komuna e Qendrës, Komuna e Gazi Babës, Komuna e Sarajit, Komuna e Kisela Voda, Komuna e Gjorce Petrovit, Komuna e Butelit, por edhe komunat e Shkupit ku dru zjarri është pothuajse energjia e vetme që përdoret për të ngrohur shtëpitë (Suto Orizari, Saraj) dhe të gjithë kanë mbetur "Ato duhet të synohen kryesisht për komunat që marrin pjesë më së shumti në konsumimin e druve të zjarrit si: Komuna e Centar, Komuna e Gazi Babës, Komuna e Sarajit, Komuna e Kisela Voda, Komuna e Gjorce Petrov, Komuna e Butelit, por edhe komunat e Shkupit ku dru zjarri është pothuajse i vetmi karburant i përdorur për ngrohjen e shtëpive (Suto Orizari, Saraj) dhe të gjitha komunat e tjera në rajonin e Shkupit që nuk janë pjesë e Qytetit të Shkupit. Për familjet që nxehen me dru zjarri ose qymyr, dhe në të njëjtën kohë i përkasin grupit të

synuar me të ardhura të ulëta mujore, është e nevojshme të ndahen fonde për t'i ndihmuar ata të ndryshojnë teknologjinë e ngrohjes ose të izolojnë shtëpitë “.

Rezultatet më të mira në një kohë të shkurtër, pa shumë investime, sipas studimit, do të arriheshin duke ri-komutuar familjet që janë shkëputur nga sistemi i ngrohjes qendrore.

Igor K. Ilievski

Afishet ekologjike në automjetet mund të ndikojnë mbi më pak se 0,38% të ndotjes së ajrit

Ndalesa për lëvizjen e automobilave pa afish ekologjik mund të ndikojë për më pak se 0,38% të ndotjes së ajrit me grimca të forta, tregon krahasimi i të dhënave nga disa studime shtetërore.

Komisioni Parlamentar për çështje ekonomike të martën ka miratuar katër nga 13 amendamente të tekstit të propozim-ligjit për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për automobila. Me këto u anulua obligimi paraprak që makinat detyrimisht t'i nënshtrohen kategorizimit ekologjik sipas shkallës së ndotjes, por përcaktohet ndalesë për menaxhimin e au-

tomjeteve të jo-kategorizuara, ose automjeteve pa afishe të gjelbra, në zona ku gjatë ndotjes së zmadhuar do të ndalohen për lëvizje. Në ditët kur autoritetet lokale do të shpallin një ndalesë të tillë, në ato zona do të und të lëvizin vetëm automjete me afishe të gjelbra.

Trafiku merr pjesë në ndotjen me grimcat PM 10 dhe PM 2,5 me 2,0% jo të plota në ndotjen e përgjithshme, thuhet në Planin për ajër të pastër, të cilin Qeveria e miratoi në nëntor të vitit të kaluar, me paralajmërim se për dy vite do ta përgjysmojë ndotjen e ajrit në Shkup, ndërsa për një të tretën do ta zvogëlon në qytetet tjera. Të dhënat e njëjta janë të treguara edhe në Raportin Vjetor të fundit për të dhënat e përpunuara për cilësinë e mjedisit jetësor, të shpallur në faqen e Ministrisë për mjedis jetësor dhe planifikim hapësinor, por edhe në dokumente tjera të ngjashme. Sipas të dhënave, trafiku merr pjesë me 3,5% në emetimet e PM 2,5 dhe me 1% në ndotjen me PM 10, ose, me gjithsej 1,9% në lëshimin e grimcave ((Total suspended particles –TSP).

“Pritet që kontributi i trafikut në emetimet e grimcave do të rritet gjatë aplikimit të faktorëve nacional emetues për llogaritjen e emetimeve nga frenimi dhe tretja e gomave të automjeteve, por nuk pritet që trafiku do të bëhet edhe burimi kyç në emetimet e këtyre substancave ndotëse. Ky sektor, edhe pse ka kontribut të ulët në emetimet totale në nivel nacional, ka ndikim të posaçëm mbi koncentrimet e matura në nivel lokal. Megjithatë, mbetet fakti se aplikimi dominues i drurëve për ngrohje të amvisërive si dhe mosaplikimi i teknikave për reduktimin e emetimeve në termocentralet e mëdha, kontribuojnë që këto burime të jenë më dominueset në emetimin e pluhurit në nivel nacional”, thuhet në Raportin Vjetor të fundit, të të dhënave të përpunuara për cilësinë

e mjedisit jetësor, të shpallur në faqen e Ministrisë për mjedis jetësor dhe planifikim hapësinor.

Edhe në Shkup, trafiku prodhon rreth 4% të grimcave PM 2,5, tregon studimi i ASHAM i prezantuar në konferencën "Ndotja në qytetet e Republikës së Maqedonisë: cilat janë zgjidhjet?" në nëntor të vitit të kaluar.

Mirëpo, faji kryesor në lëshimin e grimcave PM është te dizel – automjetet. Kjo edhe më tepër e zvogëlon pjesëmarrjen e automjeteve në ndotjen e ajrit me këto grimca.

Sipas të dhënave të Entit Shtetëror Statistikor, gjysma e automjeteve shfrytëzojnë dizel, por, këtë gaz e përdorin më tepër se 90% nga autobusët dhe kamionët. 80% nga sasia e dezelit që shitet në vendin, harxhohet nga autobusët dhe kamionët, sipas Planit nacional për mbrojtjen e ajrit 2013-2018, të përgatitur nga Ministria për mjedis jetësor dh planifikim hapësinor.

Sipas këtyre të dhënave, prej më pak se 2% pjesëmarrje në trafik në emetimet e grimcave PM të kamionëve dhe autobusëve, sipas harxhimit të dizelit, hiqen 1,52%, ndërsa mbetja prej 0,38% mbetet në llogari të të gjithë automobilave dizel në vendin.

Pyetja për efikasitetin e afisheve ekologjike u parashtrua shumë herë në diskutimet për ndryshimet ligjore. Në diskutimin e fundit, edhe zëvendës ministri për ekonomi, Kire Naumov, u pajtua se kjo masë nuk do ta zgjidh problemin me ndotjen, por, theksoi se me siguri se do të kontribuojë për zvogëlimin e ndotjes.

Makinat ekologjike vetëm për Shkupjanët do të kushtojnë 686 milionë euro

Për të siguruar që nuk ka pothuajse asnjë ndotje me grimcat PM nga automjetet, të cilat tani lëshojnë rreth 4% të këtyre grimcave në Shkup, dhe për të zvogëluar ndotjen me gazrat e tjerë të dëmshëm deri në vitin 2025, banorët e Shkupit duhet të shpenzojnë rreth 686 milion euro për të zëvendësuar flotën. , thuhet në studimin "Transporti në Shkup Realiteti dhe Sfidat" botuar nga ASHAM në nëntor të vitit të kaluar. Komisioni Parlamentar për Economicështje Ekonomike pranoi të martën projektligjin për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për automjete, i cili prezantoi afishet mjedisore për automjetet. Stickers nuk kërkohet, parashikojnë ndryshimet ligjore, por automjetet pa pullë jeshile do të ndalohen të lëvizin në ditë me ndotje të rëndë të ajrit.

Sipas studimit, trafiku në Shkup në vitin 2015 përbënte 80 përqind të emetimeve të oksidit të azotit, 20 përqind në monoksid karboni dhe 4 përqind në grimcat PM.

"Megjithëse transporti është më i përfshirë në emetimet e Nox (oksidet e azotit), përqendrimet totale të matura të NO₂ në 2015 (nga të gjitha burimet) nuk i tejkalojnë vlerat kufi të lejuara për mbrojtjen e shëndetit të njeriut." Sidoqoftë, është e nevojshme të lëvizni në drejtim të ndryshimit të flotës duke zëvendësuar automjetet me naftë (si emetuesit më të mëdhenj të NO_x në transport) me hibrid ose elektrik, i cili është propozuar si masë në këtë studim ".

Sipas ASHAM , me skenarin "Lëvizja në drejtimin e duhur", i cili parashikon një seri masash të propozuara, në vitin 2025 emetimet e ndotësve do të ulen në krahasim me sot me 89 përqind në grimcat e PM (nga 4 në 0.44 përqind), 9 përqind në emetimet e monoksidit të karbonit dhe 63 përqind për oksidet e azotit.

"Për të realizuar skenarin Movement Lëvizja në drejtimin e duhur', është e nevojshme të shpenzohen 686 milionë euro shtesë krahasuar me skenarin Ashtu si tani '. Nëse këto investime shtesë zvogëlohen çdo vit, rezulton se 85 shtesë duhet të investohen çdo vit. , 7 milion EUR. Shumica e këtyre fondeve duhet të vijnë nga privatë dhe individë. Duhet të theksohet këtu se investimi shtesë nuk do të thotë kosto më e lartë, sepse kostoja totale në kohën e shfrytëzimit të automjeteve në skenarin "Lëvizja në drejtimin e duhur" në krahasim me skenarin "Ashtu si tani" janë më të ulëta ", thuhet në studim.

Me një analizë shtesë të studimit, "me elektrifikimin e sektorit të transportit, deri në vitin 2025, mund të krijohen rreth 230 vende pune shtesë, shumica e tyre në infrastrukturë. Vlerësohet gjithashtu që zbatimi i skenarit "Lëvizja në rrugën e duhur" do të zvogëlojë numrin e vdekjeve për 7 dhe

gjithashtu do të zvogëlojë numrin e pacientëve me sëmundje të ndryshme të shkaktuara nga emetimet e dëmshme të kryeministrit.

Masat që duhet të merren përfshijnë ndryshimin e metodologjisë së përcaktimit të taksës së mjedisit, rritjen e çmimit të naftë, subvencionimin e 5,000 eurove për elektrike dhe 2,000 për hibrid, ose rreth 10 milion në vit, që ndalojnë importin e automjeteve më të vjetër se 8 vjet. , kontrollet dhe ndëshkimet e shkarkimit. Automjetet taksi duhet të zëvendësohen dhe të bëhen 60 për qind elektrike dhe 40 për qind hibrid, pjesëmarrja e autobusëve me naftë në transportin publik duhet të zvogëlohet dhe ngjitësit e mjedisit duhet të futen për automjetet, thuhet në studim.

Sipas të dhënave të studimit, në vitin 2016, rreth 36% e automjeteve në vend janë regjistruar në Shkup. Rreth 22 përqind ishin persona juridikë. Pak më shumë se një e treta e makinave, më shumë se dy të tretat e kamionëve dhe 90 përqind e autobusëve hipnin në naftë.

“Në Shkup, në vitin 2016, 39% e veturave të pasagjerëve, madje 63% të kamionëve të lehtë dhe 44% të autobusëve kanë EURO4 ose standard më të lartë. “Nga ana tjetër, 40 përqind e kamionëve të rëndë kanë një standard më të ulët se EURO1 (prezantuar në 1992)”.

Igor K. Ilievski

SOBAT NË SHKUP NDOTIN MË TEPËR SE 17 MILIONË AUTOMOBILË

Sobat në 17 komuna të luginës së Shkupit në një sezon ngrohjeje ndotin pothuajse 17 milion vetura të vjetra naftë që do të udhëtonin 20 kilometra në ditë gjatë së njëjtës periudhë çdo ditë, sipas të dhënave nga sondazhi “Shkupi është i ndenjtur” i kryer nga janari deri në shtator 2017. Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim-UNDP në bashkëpunim me Qytetin e Shkupit dhe Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Fizik. Shtë studimi i parë gjithëpërfshirës i metodave të ngrohjes në luginën e Shkupit, i bërë në një kampion përfaqësues prej 5,044 familjeve, nga të cilat rreth një e treta janë banorë të vendbanimeve rurale afër kryeqytetit.

Sipas anketës, në luginën e Shkupit ka 133,633 amvisëri, nga të cilat 73,220 (gati 45%) ngrohen me dru, rreth 51,000 (31%) me energji elektrike, dhe rreth 35,000 ose 21% janë të lidhur me ngrohjen qendrore. Vetëm rreth 2.500 familje,

ose 1.5 përqind, aktualisht janë ngrohur nga soba me pelet.

Gjetjet kryesore të studimit janë se “Ngruhja është ndotësi më i madh i ajrit në luginën e Shkupit, duke ngrohur shumicën e familjeve” dhe se “Studimet e kryera në dy vitet e fundit tregojnë se deri në 90% të grimcave totale të PM vijnë nga ngrohja (dru zjarri) i familjeve ”.

Gjetjet dhe rekomandimet e hulumtimit, të cilat marrin parasysh të gjitha analizat dhe planet e shtetit, përshkruhen në pesë dokumente. Dokumenti i tretë është një Udhëzues për zvogëlimin e ndotjes lokale të ajrit në Luginën e Shkupit, i shkaktuar nga ngrohja e shtëpive në 2017-2025, dhe përmban shembuj se sa ndot një familje, krahasuar me një makinë.

“Sipas të dhënave të sondazhit, një familje në luginën e Shkupit konsumon 8.38 m³ dru zjarri gjatë një sezoni ngrohjeje. Druri i zjarrit që ata përdorin ka një përmbajtje lagështie 20% (lagështi e pranueshme). Sipas kësaj, familja në atmosferë lëshon rreth 41 kg PM_{2.5} ose 42.5 kg PM₁₀ gjatë sezonit të ngrohjes.

Për të krahasuar sa ndotin familjet, bëhet një krahasim me emetimet nga një automjet.

“Një nga anëtarët e kësaj familje që jeton në Gjoçe Petrov, shkon të punojë në Aerodrom dhe harxhon 20 km në ditë në të dy drejtimet. Familja ka një veturë mjaft të vjetër me naftë nga 2000 me standardin EURO 3 që lëshon 0.05 g / km PM (veturat e benzinës nuk kanë emetime PM). Gjatë sezonit të ngrohjes, familja udhëton 3,600 km me makinën e tyre, dhe për këtë arsye lëshon vetëm 0.18 kg PM gjatë gjithë sezonit të ngrohjes.

“Mund të konkludohet se një familje që përdor dru zjarri në atmosferë lëshon po aq PM sa 230 makina që drejtojnë çdo ditë dhe udhëtojnë 20 km në ditë,” përfundon krahasimi.

Me këtë raport, të gjithë 73,220 ekonomi shtëpiake që ngrohen me dru në luginën e Shkupit ndotin sa më shumë 16.840.600 vetura me naftë me 3 EURO ose ndërtim më të vogël, të cilat do të udhëtonin 20 kilometra në ditë gjatë gjithë sezonit të ngrohjes.

“Nëse kjo familje vendos të kalojë në një sobë me pelet për të ngrohur të njëjtën zonë, do të lëshojë rreth 1.6 kg PM10, që është e njëjta sasi me 10 vetura që udhëtojnë 20 km në ditë.” “Nëse familja vendos ta zëvendësojë automjetin me një të ri me standard EURO 5 ose EURO 6 standard (0.005 g / km), atëherë ata do të lëshojnë 0.018 kg PM gjatë sezonit të ngrohjes.”

Igor K. Ilievski

NGA "VINÇAT" DERI TE "BOSHTET"- LAJMET E RREJSHME MES ETIKËS DHE NDËSHKIMIT

Ju kujtohet një artikull lajmi që pretendonte se imagjinoni "një vinç bullgar ka hyrë në Maqedoni, monumenti i Aleksandrit të Madh do të hiqet" - pas së cilës një grup i vogël qytetarësh u mbledhën në sheshin e Shkupit për të mbrojtur monumentin nga vinçi bullgar. Sot ne jemi dëshmitarë se të gjitha lajmet e ashtuquajtura - ishin lajme të rrejshme. Ata synonin të manipulojnë, të ngacmojnë popullsinë. "Kjo është mënyra se si Kryeministri Zoran Zaev ilustroi nevojën për të mbrojtur kundër lajmeve të rreme në mbledhjen konstituive të Grupit të Veprimit për Koordinimin e Institucioneve Shtetërore për Luftimin e Dezinformatave dhe Sulmet ndaj Demokracisë, që umbajt të enjten me inivativë nga Qeveria.

"Lajmet e rrejshme", siç quhet sot pasi manipulimi me informacione, nga informimi i dozuar deri tek dezinformatat, nuk janë as të reja e as të rralla. Përkundrazi, ato janë të përditshme. Dhe nuk janë veçanërisht të matur, nga "vinçi bullgar" (Aleksandri largohet nga "Maqedonia": Ka arritur

një vinç ekzekutimi nga Bullgaria) deri te "përkulja para boshtit", ose bora e korrikut në Argjentinë. Qëllimi, si me çdo artikull të lajmeve, është që të arrihet tek shumica e publikut, qoftë për motive politike, siç janë "vinça" dhe "boshti", ose thjesht "ekonomikisht" si një karrem për klikime me zbulimin e dimrit në hemisferën jugore.

Grupi i veprimit të Qeverisë që u formua të enjten para lajmëroi për një debat të gjerë dhe gjithëpërfshirës me të gjithë palët e interesuara, d.m.th. "mediat, organizatat mediatike dhe qytetare, gazetarët dhe individët që janë të vendosur kundër të keqes që quhet lajm i rremë", përmes të cilit duhet të përcaktojë masa proaktive kundër dezinformimit të qëllimshëm.

Duke parë rezultatin e debateve të ardhshme, cilat janë mjetet që aktualisht mund të aplikohen kundër "lajmeve të rreme"? Në përgjithësi, ato mund të ndahen në dy kategori, me një fjalor policor, "të butë" dhe "të vështirë". Të parat janë matjet e pajtueshmërisë me standardet e raportimit profesional, veçanërisht Kodi i Gazetarëve, ose vlerësimet e vërtetësisë së lajmit dhe etikës së raportimit. Dy mjetet kryesore në këtë kategori janë faqet e internetit për të kontrolluar vërtetësinë e lajmit dhe respektimin e standardeve profesionale, siç janë "Vërtetmatësi" dhe Kritink tashmë i krijuar, por edhe disa të reja, si dhe Këshilli i Etikës së Medias, Komisioni i Apelimeve i të cilit vepron në të gjitha pretendimet për shkelje të standardeve profesionale dhe etike në media. Sidoqoftë, Komisioni, edhe kur konstaton shkelje të standardeve, mund të vendosë vetëm një sanksion "të butë" ose moral - të kërkojë që "disinformatori" të publikojë vendimin e tij në të njëjtin vend ku është botuar teksti / shtojca e Kodit. . Vitin e kaluar, komisioni mori 38 vendime të tilla.

Kategoria e dytë, "e vështirë" është mundësia e sanksionimit me ligj të shkeljeve të standardeve të gazetarisë. Një nga mundësitë është Ligji për Përgjegjësinë Civile për Fyerje dhe Shpifje, në zbatimin e të cilit ka raste të padive nga gazetarët kundër gazetarëve ose mediave, por kryesisht për shkak të përfshirjes personale në lajmet e publikuara në media. Në këtë fushë, zbatimi i Ligjit për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura do të ishte një mjet për zbatimin e "detyruar" të standardeve të gazetarisë. Më në fund, ekziston Kodi Penal, i cili sanksionon "mesazhet e përhapjes", por vetëm nëse shkakton ose "krijon rrezik për të kryer" akte të tilla si "terrorizëm", "duke shkaktuar urrejtje kombëtare, racore dhe fetare, përçarje dhe intolerancë" ose "përhapje" të materiaeve racist edhe ksenofobike përmes një sistemi kompjuterik".

Ndërsa kjo kategori "e vështirë" e masave ka një efikasitet të dyshimtë në zbatim, masat "e buta" janë padyshim efektive. Të dy faqet dhe Komisioni reagojnë menjëherë në manipulimin e informacionit dhe shkeljen e standardeve profesionale në gazetari. Ato janë pa dyshim efektive, por jo efektive. Puna e tyre, megjithëse rrit shumë shikueshmërinë e "lajmeve të rreme" dhe rrit ndërgjegjësimin e publikut për fenomenin, ende nuk i ndalon ato.

Ndërkohë, lajmet e rrejshme vazhdojnë të pabindura dhe me entuziazëm, nga të gjitha anët dhe nga çdo motiv, pa përgjegjësi të vërtetë për fjalën e thënë. Fatkeqësisht, ende nuk ka diçka të tillë si "terrorizëm verbal", për shembull, për të cilin publiku mund të padisë taksapaguesit me lajme të rrejshme.

Igor K.Ilievski

■ **II. DREJTËSI SOCIALE**

NAUMOVSKI: PËR MAFINË URBANE NË TETOVË FAJTORË JANË EDHE PUSHTETI LOKAL EDHE AI SHTETËROR

Tetova e gjelbër, ashtu si e kanë quajtur në të kaluarën dhe është njohur mes udhërrëfyesve në të kaluarën, qytet me natyrë të mrekullueshme dhe resurse natyrore rrëzë malit Sharr. Sot Tetova është qytet i kaosit në trafik, i mafisë urbane e cila ndërton pa kontroll, parce të shndërruara në sheshe të betonuara dhe objekte të ndërtuara pa plan. Ditë e më tepër Tetova e të kaluarës po shndërrohet në rrëmujë e zbukuruar me deponi dhe pa kujdesin e pushtetit për mbrojtje të mjedisit jetësor dhe shëndetin e njerëzve.

“Tetova në të kaluarën ka pasur shumë gjelbërim, parce, madje edhe sheshi i qytetit atëherë ishte vetëm një nga parqet. Tani në Tetovë, me planet e reja urbanistike nuk kemi asnjë park. Për fat të keq, edhe pas 5 vitesh nuk kemi plan

urbanistik dhe në qytet pothuajse nuk ka hapësira të gjelbra. Mushkëritë e Tetovës dhe Shkupit, siç e quajnë urbanistët Malin Sharr, në vend se të kultivohen dhe të mirëmbahen, janë mjet i vjedhësve që pamëshirshëm e presin pyllin. Nga ana tjetër, Mali Sharr paraqet një nga resurset më të rëndësishme për zhvillim të ekonomisë dhe turizmit. Kemi një masiv që fillon nga Mavrova dhe mbaron te Luboteni, dhe i cili nëpër botë do të shfrytëzohej për zhvillimin e turizmit, alpinizmit. Për fat të keq, ne jo vetëm se nuk kemi bërë asgjë deri tani, por edhe ajo pak që u bë, nuk është si duhet dhe nuk funksionon”, deklaroi aktivisti qytetar dhe bashkëpunëtori i Civilit nga Tetova, Pero Naumovski, me të cilin biseduam për vlerat e gjelbra.

Ekologjistët nga Tetova vazhdimisht apelojnë për zgjidhjen përfundimtare të problemit me ski – qendrën Kodra e Diellit dhe të tërë masivit të Malit Sharr me planifikim afatgjatë. Siç thotë Naumovski, absurdi qëndron në rezistencën e pushtetit lokal ndaj iniciativave të ekologjistëve për shpalljen e Malit Sharr si park nacional.

“Nuk ka pyllëzime të reja, nuk ka parqe të reja, përkundrazi edhe ajo që është, me mafinë urbane dhe me kushtet siç janë në komunën dhe shtetin, në mënyrë plotësuese shkatërrohet”, i dëshpëruar shpjegon Naumovski.

“Edhe shteti ka përgjegjësi të madhe, ndërsa një pjesë e madhe e kompetencave janë edhe të pushtetit lokal. Ndikim të madh kishin edhe marrëdhëniet e parregulluara në bartjen e kompetencave nga niveli shtetëror në atë lokal. Ndoshta do të ndihmojë nëse të gjitha komunat që gravitojnë në rajonin e Pollogut kyçen në projekte të përbashkëta për ekologji, zhvillim turizmi, bujqësi dhe çdo gjë që

është resurs natyror. Problemin e gjej te të gjithë bartësit e pushtetit, por fajtorë jemi edhe ne, qytetarët. Vetëdijësimi ekologjik duhet të fillojë nga arsimi. Ndërsa për kushtet në arsimin tonë as që dua të flas”, theksoi Naumovski.

Pero Naumovski, si bashkëpunëtor dhe mbështetës shumëvjeçar i Civilit, morri pjesë edhe në info stendën në Tetovë, ku u promovua projekti “Ardhmëri e gjelbër”, në komunikim të drejtpërdrejtë me qytetarët dhe qytetarët biseduam për vlerat e gjelbra, drejtësinë sociale dhe antinacionalizmin.

Biljana Jordanovska

SMILEV: NUK KA PROGRES EKONOMIK DHE SOCIAL PA PROGRES EKOLOGJIK

“Deri sa të ketë botë e jetë, nacionalizmi do të jetë pjesë përbërëse e njerëzimit, për fat të keq”, vlerëson aktivisti i njohur i Velesit, Igor Smilev.

Smilev vlerëson se edhe pse ndoshta nuk është aq i dukshëm si në qytete tjera në vend, nacionalizmi në Veles, megjithatë ekziston. Ai shton se pikërisht një nacionalizëm latent është shumë më i rrezikshëm.

“Gjuha e urrejtjes dhe nacionalizmi janë koktej vrasës, i cili paraqet plagë të rëndë për çdo shoqëri”, thotë Smilev, por shpreson se ecim drejt shoqërisë më të mirë.

“Sinqerisht shpresoj dhe dua të besoj se shkojmë drejt përmirësimit dhe se politikat reale ekonomike dhe sociale do ta thyejnë nacionalizmin”, shton ai.

Në aspektin e ekologjisë dhe gjendjes në Veles, Smilev është i vendosur se Ministria për mjedis jetësor është ministria e fundit që nuk konsiderohet me seriozitet dhe se ministrat për mjedisin jetësor janë shpërblim e të gjitha garniturave politike deri tani, sesa realisht dhe thelbësisht punojnë për mjedisin jetësor.

“Nuk ka asnjë centimetër progres ekonomik dhe social, nëse nuk ka progres ekologjik. Velesi jeton një moment të trishtë social, por në llogarinë e kësaj e kemi elementin ekologjik që është disa klasa më para se tjerat. Kjo është bazë për shpresat tona se Velesi një ditë të bukur me diell do të jetë qytet përparimtar ekonomik, sepse ekologjia, ekonomia dhe zhvillimi social janë treshja e shenjtë”, vlerëson Smilev.

Dehran Muratov

VIZIONI IM I GJELBËR

Disa ditë më parë, në një udhëtim nëpër pjesën lindore të vendit tonë, pashë peizazhet e bukura jeshile, malet në distancë, fshatrat e vegjël të shpërndarë në shpatet e buta. Në vitin 2016 kemi pasur një shfaqje të vogël me Karvanin tonë të Lirisë. I lodhur nga shumë histori të lidhura me zgjedhjet, unë pushova mendimet e mia duke renditur pamjet që mbaja mend gjatë ditës. Dhe unë thirra idetë dhe idetë për një shtet të gjelbër dhe shoqëror, i cili, për mendimin tim, mund të ndërtojmë. Dhe pastaj i ndava me miqtë e mi, dhe tani me ju.

Ne, nëse dëshirojmë, mund ta kthejmë vendin tonë në një krejtësisht ekologjik, me qytetarë të lumtur dhe dinjitoz. Imagjinoni vendbanime me ndërtesa vetë-mbajtëse të bëra nga materiale miqësore me mjedisin, me infrastrukturë që do të jetë në harmoni me burimet natyrore, duke përdorur burime të rinovueshme të energjisë. Vendbanimet ku do të ftoni profile të ndryshme profesionale si zhvillues, arkitektë, shkencëtarë, artistë...

Me planifikim dhe promovim të zgjuar, lagje të tilla mund të bëhen tërheqëse për të huajt, të organizuar në kompani ose si "revole" të lira, koloni të vërteta ndërkombëtare që mund të mirëmbahen financiarisht duke shitur punën e tyre. Ne nuk kemi nevojë për zona industriale, por mund ta kthejmë tërë vendin në një vend ku prodhohen produkte jeshile, ku ushqehet turizmi i gjelbër, ku çdo ndërtesë e re, private apo publike, bëhet me njëqind për qind orientim të gjelbër. Ndërtesat e vjetra, me para të buxhetit, janë shndërruar në ndërtesa vetë-qëndrueshme...

Shokët, vetëm për një moment, u përpoqën të më dekurajojnë me fjalën "utopi", mos e bëj tani atë, të lutem. Sidomos pasi që ata gjithashtu më dëgjuan deri në fund, dhe madje, deri diku, më mbështetën në pikëpamjen se, sidoqoftë, ajo që unë "ëndërroj" nuk është e pamundur. Mbani në mend se kjo kërkon vetëm vullnet dhe vizion, gjithçka tjetër është e mundur dhe testuar.

Imagjinoni ndërtesat e reja që shkrihen në mjedisin natyror në të cilin po ndërtohen. Ne të gjithë kemi parë hartime dhe projekte të tilla, të bëra nga njerëzit tanë, dhe ata i shesin ato jashtë vendit tonë ose ulen në kompjuterët e tyre, pasi i kishin përdorur më parë për punë diplomimi. Këto janë projekte moderne dhe të bukura që pas një kohe bëhen super fitimprurëse sepse kursen para, ruajnë shëndetin dhe zgjasin jetën e njerëzve. Po, sigurohuni, ky nuk është një film fiction shkencor, por një realitet që njerëzit në vendet e tjera kanë jetuar për një kohë të gjatë.

Dhe orari i punës në një vend të tillë mund të shkurtohet në gjashtë orë, me një pushim prej një ore. Dhe java e punës mund të shkurtohet në katër në vend të pesë ditëve. Me 20

orë punë aktive gjatë javës, shumë më tepër mund të bëhen se 40. Njerëzit do të kenë më shumë energji, vullnet, përqendrim dhe do të jenë më të lumtur. Ata do të jenë në gjendje të përdorin kohën e tyre të lirë për të studiuar, shijuar artin ose argëtohen.

Ndërtesat e vjetra dhe të braktisura dhe sallat e fabrikës mund të shndërrohen në qendra kulturore siç është kompleksi i vjetër i Birrarisë në Berlin. Tani quhet Kulturbrauerei (Birrarria e Kulturës) ku qyteti i Berlinit u jep hapësirë artistëve nga të gjitha fushat për të krijuar dhe prezantuar arsitjet e tyre artistike. Kompleksi gjithashtu përfshin kinema, teatro, galeri dhe klube argëtuese. Miliona vizitorë vizitojnë këtë kompleks çdo vit, i cili rrezaton energji dhe bukuri të mrekullueshme. Dhe ne kemi një shëmti të tillë nga ndërtesat dhe komplekset që mund t'i shndërrojmë ato në qendra të kulturës, argëtimit dhe turizmit.

Atëherë, kur e bëjmë vendin tonë të gjelbër, kur e shkurtojmë javën e punës përgjysmë dhe rrisim pagat të paktën dy herë, jo vetëm që të rinjtë nuk do të largohen, por do të vijnë. Unë besoj në atë. Thjesht duhet të jesh më diskriminues për ndihmën që i jep personave të tjerë.

Dhe tani... Heshtje zgjedhore!

DUKE E PRITUR KLARA CETKIN

Në dy ditë, dy lajme fjalë tronditëse për mizorinë, pamëshirshmërinë e kapitalistëve nga klasteri i tekstitit maqedonas.

E para: Për të qenë konkurrues në tregun ndërkombëtar, pronarët e ëmbëltore kanë kërkuar nga shteti që të lejojë orarin e punës në bimët e tyre ta rritë atë në tetë orë e gjysmë dhe që punëtorët të qepin gjatë fundjavave dhe festave publike.

E dyta: Një punëtor dëshmon se gjatë gjithë kohës që ata punojnë, dyert e ndërtesës janë mbyllur nga jashtë. Se askush nuk lejohet të mendojë pa leje, e lëre më të ngrihet nga makinat e qepjes, madje edhe në tualetin e mbyllur gjithash-tu. Shefi i tyre kontrollon dhe kufizon madje edhe nevojat e tyre fiziologjike.

Lajmet duket se vijnë nga diku në Lindjen e Largët ose Afrikën, dhe jo nga, nuk është, Maqedonia Evropiane. Nëse do të ishim një shtet i egër, një institucion kaq i fortë, nëse do të ishim një publik më shumë skandinav, më i lirë, më inteligjent dhe më i vetë-mjaftueshëm, për këtë trazirë mendore të shefave të tekstitit xhip, për një torturë të tillë mbi ëmbëltoret e punëtorëve, kjo shoqëri do të shpërthente. Nga inati,

---

nga revolta, nga torturat.

Situata nuk është e re dhe, nga zemra, qeveria aktuale, me subvencionet e pagave të punonjësve të tekstilit dhe tendë, e ka riparuar atë sa më shumë që të jetë e mundur. Por heshtja para lajmeve të treguara tmerron po aq sa vetë lajmi. Indiferenca jonë kolektive konfirmon vetëm atrofisë tonë mendore. Egoizmi ynë i pamasë. Egoizmi ynë i mrekulueshëm dhe unik. Heshtja jonë për kërkesat shfrytëzuese të klasterit të tekstilit dhe dëshminë e ëmbëlsirës. Ky është turpi ynë, egoizmi ynë.

Ndërsa publiku është i preokupuar me tërheqjet verbale monotone ndër-partiake, jeta po rrjedh në hijen e trashë të shtetit kushtetues të mirëqenies. Ajo populli i zakonshëm i përditshëm. Por edhe kjo një nga vajzat e ëmbëltove maqedonase, nëna, gra, gjyshe.

Këto ditë, media ka filluar situatën e errët. Ata ndezën dritën e alarmit. Mbetet për ne që të ndriçojmë tonën. Ajo e ndërgjegjes. Dhe le të mos shtyjme temat e dhimbshme ekzistenciale aq sa mundemi. Dhe për të zgjuar si shtetin, ashtu edhe inspektoratet e tij inerciale dhe inspektorët e zyrave.

Dhe shfrytëzuesit e egër këtu do të jenë akoma në gjendje. Ata do të jenë në gjendje që, për aq kohë sa në një bodrum mbytës, në një ambient të një tekstili skillav që zotëron gri me një tualet të mbyllur, dikush nuk xhiron një film.

Derisa Maqedonia të lëshojë heroinën çlirimtare të saj, Klara Cetkin.

Zoran Ivanov

“PUNËTORI I KEQ” KUNDREJT “PUNËDHËNËSIT TË MIRË” – PËR 14 MIJË DENARË PAGË MINIMALE

Anëtarët e grupit të tekstilit (punëdhënësit) diskutuan dhe për rritjen e pagës minimale... Nga takimi mësuam se ata nuk pajtohen me rritjen e pagës minimale dhe, edhe më të fortë, kërkojnë kthimin e asaj që u shpall antikushetuese nga Gjykata Kushtetuese. Po kërkonin një mundësi që punëtorët “e këqij” të mos paguajnë pagën minimale, për shkak të punës jo të plotë? A nuk ju kuptova keq? Ky është rasti kur debate të tilla mbahen pas deryeve të mbyllura.

Le të themi diçka tani edhe ne.

Ju e dini shumë mirë se produktiviteti ose joproduktiviteti i punëtorëve nuk është rezultat i atyre që janë punëtorë “të këqij”, por është një rezultat i drejtpërdrejtë i kushteve tuaja të punës, qëndrimit tuaj ndaj punëtorëve dhe vlerësimit, pra pavlefshmërisë dhe mosrespektimit të punës dhe shëndetit të tyre dhe koha dhe jeta, e kaluar në bimët tuaja që janë larg ambienteve dinjitoze të prodhimit.

Unë u godita aq shumë nga fjala “punëtor i keq” në kokën time, sa që mendova - le të bëjmë një listë të punëdhënësve të mirë dhe të këqij dhe t'i kërkojmë shtetit të marrë disa

nga fitimet për t'i dhënë të mirës. Çfarë mendoni për idenë, punëdhënës të dashur? Dhe sa prej jush mendoni se do të jeni në listën e punëdhënësve të mirë?

Filloni t'u përgjigjeni pyetjeve tuaja: A i trajtoj punëtorët me dinjitet, duke respektuar personalitetin e tyre? A interesohem për shëndetin e punëtorëve të mi? A funksionojnë në kushte të përshtatshme dhe të sigurta? A ka një temperaturë të përshtatshme në fabrikën e prodhimit? A paguaj për punë pushimesh dhe jashtë orarit? A i shfrytëzuan të gjithë punëtorët e mi pushimet ?. Kështu që regjistrohuni në listë. Sepse ne kemi përgjigjet ...

Nëse nuk keni mundësi të rritni pagën tuaj minimale, mbyllni biznesin tuaj. Sepse sigurisht që nuk mund të imagjinoni se si është të mbijetoni me 12,000 dhe madje 14,000 denarë, të kërkonti një mundësi për të paguar dikë më pak se kaq.

Do të rrisni produktivitetin e punonjësve nëse filloni t'i trajtoni punëtorët në industrinë e tekstit me respekt. Nëse dikush rri mbi kokën time çdo ditë dhe më tregon fuqi për mua, unë do të jem joproduktiv dhe do të jem punëtor i keq. Ju ende mendoni se ju jeni një kategori e veçantë e qytetarëve dhe që ju mund të lejoni të kërkonti publikisht nga punëtorët që të jenë skllëverit tuaj, fëmijët e tyre të vuajnë për një copë bukë, ndërsa ti i dërgoni tuajat në ekskursionë nëpër botë për 16 vjet.

Pati një debat të nxehtë mes "punëtorëve të tekstit" për 14,000 denarë dhe ne tashmë e dimë saktësisht se çfarë na pret nga janari: kthimi i parave për punëdhënësit, presioni, shantazhi, pushimet nga puna ...

Epo, punëdhënës të dashur, nuk do të jetë e mundur,

punëtorët nuk kanë qenë vetëm kundër jush për një kohë të gjatë. Ose ju respektoni ligjet dhe punëtorët ose mbyllni fabrikat tuaja dhe krijoni hapësirë për punëdhënësit e mirë.

PËRFSHIRJA MES DEKLARIMIT DHE REALITETIT

Më 9 korrik, në një seancë qeveritare, u miratua teksti i projektligjit për arsimin fillor, i cili u dërgua në Parlament për miratim. Projektligji i ri gjithashtu përfshin një strategji gjithëpërfshirëse që synon një sistem arsimor gjithëpërfshirës për të gjithë studentët me aftësi të kufizuara.

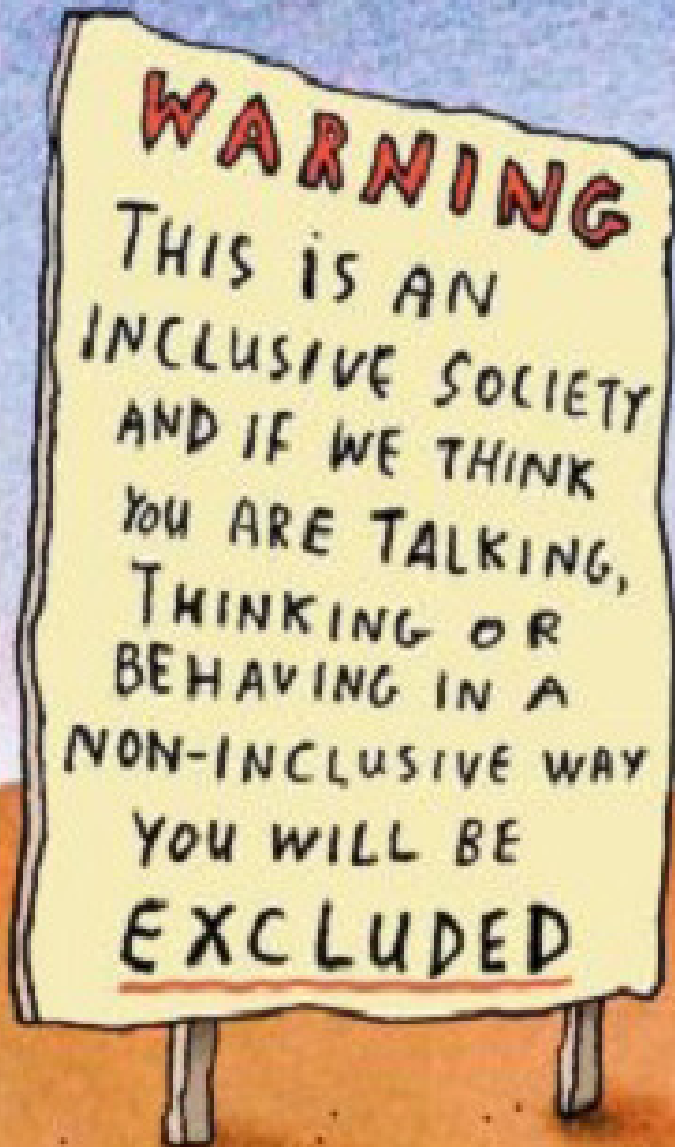
Është përfshirja që po trazon publikun. Disa ekspertë e mbështesin idenë, por disa besojnë se në këtë dhe një sistem të tillë shoqëror dhe arsimor në vend, ai është thjesht i pamundur dhe mund të rezultojë kundërproduktiv.

Ne biseduam me profesorët Jasmina Troshanska dhe Mirjana Najčevska.

Nuk jeni të gjithë të njejtë, me nderë për përjashtimet!

SIMONA M. ZHIVKOVA

PËRFSHIRJA MES DEKLA

RIMIT DHE REALITETIT

Më 9 korrik, në një seancë qeveritare, u miratua teksti i projektligjit për arsimin fillor, i cili u dërgua në Parlament për miratim. Projektligji i ri gjithashtu përfshin një strategji gjithëpërfshirëse që synon një sistem arsimor gjithëpërfshirës për të gjithë studentët me aftësi të kufizuara. Është përfshirja që po trazon publikun. Disa ekspertë e mbështesin idenë, por disa besojnë se në këtë dhe një sistem të tillë shoqëror dhe arsimor në vend, ai është thjesht i pamundur dhe mund të rezultojë kundërproduktiv. Për magësitë dhe përparësitë e propozim- ligjit të ri, nëse sistemi arsimor është plotësisht i gatshëm për përfshirje, cilat janë prioritetet që duhet të realitohen në drejtim të implementimit të kësaj ideje, ne biseduam me profesoret Jasmina Troshanska dhe Mirjana Najčevska.

PËRFSHIRJA NUK FILLON DHE MBARON ME ARSIMIN

Profesoresha Troshanska thekson se përfshirja nënkupton përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara në shoqëri, duke shtuar se për të qenë në gjendje të përgatiten, puna duhet të fillohet që nga momenti i zbulimit.

“Për fëmijët që diagnostikohen në moshë të re dhe kanë aftësi të kufizuara, duhet të marrim të gjitha masat e mundshme për t’i përfshirë ato në parashkollë. Sepse këtu fillon përfshirja. Aty fëmijët ndërtojnë qëndrimet e tyre. Më vonë, këta fëmijë do të jenë të gatshëm të përfshihen në sistemin e rregullt arsimor. Sot ne jemi dëshmitarë që shumë prej këtyre fëmijëve janë dëbuar nga kopshtet e fëmijëve. Ka një numër fëmijësh që nuk pranohen sepse mësuesit nuk mund të përballojnë. Sepse kanë shumë fëmijë. “Nëse përfshini një fëmijë të tillë, i cili nuk e ndoqi kopshtin menjëherë në arsimin fillor, do të jetë një tronditje e vërtetë,” tha Trosh-

hanska.

Profesor esha Najçevska, nga ana tjetër, insiston se duhet kuptuar që shkollat nuk funksionojnë si individë të veçantë në komunitet.

“Është komuniteti që duhet të mbështesë shkollën. Ideja e përfshirjes është pikërisht që mësuesit nuk merren me shkollën vetë, por ata marrin një mbështetje jashtëzakonisht të madhe nga i gjithë komuniteti. Kjo do të thotë që çdo fëmijë me aftësi të kufizuara mbështetet automatikisht nga qendrat e veçanta të burimeve që ofrojnë mbështetje me edukatorë specialë të veçantë ose ndihmë profesionale dhe eksperte që u nevojiten, kujdes mjekësor, ndihmë nga OJQ-të dhe sigurisht përfshirje më e madhe e prindërve. Kjo nuk ka të bëjë me hedhjen e një fëmije me aftësi të kufizuara në shkollë dhe të thuash: “Ja çfarë dëshiron të bësh me të”. Por le të ndërtojmë një sistem të tërë mbështetës për vetë shkollën, për vetë mësuesin dhe për të gjithë fëmijët në departamentin ku është ai fëmijë dhe vetë fëmija”, tha Najçevska.

NEVOJITET KLASIFIKIM NDËRKOMBËTAR I FUNKSIONALITETEVE

Najçevska gjithashtu beson se ligji duhet të përfshijë gjithëpërfshirje si diçka që nënkupton respektimin e asaj që përbën një të drejtë të barabartë në arsim për të gjithë fëmijët.

“Nuk ka të bëjë vetëm me fëmijët, por ka të bëjë me ndërtimin e një shoqërie në të cilën ne njohim diversitetin”. Sepse këtu fillon ajo njohje. Unë do të rekomandoja që ligji të përfshijë norma shumë të ngurtë, shumë të rrepta që do

të nënkuptojnë përfshirjen e komunitetit. E gjithë kjo që do të bëhet më tej është të gjesh mënyra se si ta mundësosh atë, "tha Najçevska, duke këmbëngulur që deri në 98% të fëmijëve me aftësi të kufizuara mund dhe duhet të përfshihen në sistemin e rregullt arsimor.

Profesoresha Troshanska, nga ana tjetër, thotë se ka fëmijë me aftësi të kufizuara të kombinuara, të cilët nëse vlerësohen siç duhet, do të arrijnë në konkluzionin se nuk mund të përballojnë shkollat e mesme dhe të rregullta, por prapë duhet të gjendet një mënyrë për t'i edukuar ata. dhe ata do të vizitojnë një mjedis që do të edukojë dhe maksimizojë aftësitë e tyre.

"Pra, para së gjithash, është bërë ai klasifikim ndërkom-bëtar i funksionaliteteve, në mënyrë që të gjithë fëmijët me aftësi të kufizuara të kontrollohen funksionalisht. Kur them të gjithë, do të thotë të gjithë! Fëmijët duhet të llogariten së pari. Ne në Maqedoni nuk kemi të dhëna se sa persona me aftësi të kufizuara ka dhe sa prej tyre janë fëmijë. Për shembull, nuk e di nëse Ministria ka të dhëna se sa notarë të parë me nevoja të veçanta do të paraqiten në shtator. Kjo është e nevojshme në mënyrë që ne të dimë se si të parashikojmë kapacitetin. Imagjinoni nëse shumë fëmijë shfaqen në një shkollë të rregullt dhe nuk ka një arsimtar special. Shumë shkolla kanë vetëm një pedagog ose psikolog, disa kanë një arsimtar special dhe disa kanë një arsimtar special komunal. Pra, nuk kemi staf. Gjëja më e rëndësishme është t'i llogaritni ato, t'i regjistroni ato sipas funksionalitetit, sa fëmijë ka dhe çfarë lloj aftësie të kufizuar kanë, d.m.th. çfarë lloj nevoje kanë. Në një shoqëri gjithëpërfshirëse, ne nuk do të shohim mangësitë e tyre, por pikat e forta të tyre. Dhe pastaj fëmijët vendosen në vendin e duhur, në vendosjen e

duhur të arsimit ", vlerëson Troshanska.

SISTEMI I DOBËT ARSIMOR SHKAKTON PROBLEME TE FËMIJËT

Ne, si shoqëri, po ndërtojmë një sistem arsimor që është armiqësor ndaj fëmijëve, tha Najcevska, duke theksuar se shumë matje dhe hulumtime kanë treguar që kemi fëmijë shumë agresivë në arsim.

"Fëmijët që nuk dinë se çfarë është disiplina, që nuk dinë kufijtë e sjelljes, të cilët nuk kanë një kulturë elementare, të përgjithshme të sjelljes së ndërsjellë. I gjithë sistemi ynë arsimor është shumë i keq. Shtë gjithashtu e keqe për fëmijët që nuk kanë një problem të veçantë. Kjo do të thotë, ne krijojmë probleme për fëmijët kur ata hyjnë në procesin arsimor. Dhe tani, nëse përfshijmë fëmijë me aftësi të kufizuara, shtrohet pyetja se si do të ndikojë ky sistem arsimor mbi ta. Sidoqoftë, është diçka që duhet ta perceptojmë, identifikojmë dhe gjejmë një mënyrë për të ndërtuar një sistem arsimor që do të jetë i mirë për të gjithë fëmijët, dhe për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe fëmijët pa probleme të veçanta ", tha Najcevska.

Qëllimi i arsimit është që të përgatisim qytetarët, pra njerëzit me nevoja të veçanta dhe të gjithë fëmijët e tjerë që janë nga popullata neurotike, të jenë të gatshëm të kontribuojnë në shoqëri, por ne kemi një pamje krejtësisht të ndryshme, thotë Troshanska.

"Edukimi ynë është në krizë, ku shumë fëmijë nuk janë të përgatitur pas diplomimit. Kur mbarojnë shkollën fillore, shumë pak prej tyre janë të gatshëm për arsim të mesëm, kështu që shumë shkojnë në shkolla të mesme dhe shumë

pak në shkolla profesionale. Fëmijët me aftësi të kufizuara, nga ana tjetër, vështirë se ndjekin shkollën e mesme. Ata shpesh bëjnë sikur vizitojnë, por nuk i vizitojnë. Shumë nga ata fëmijë me aftësi të kufizuara që ndjekin arsimin e rregullt, kur shkolla nuk mund të plotësojë nevojat e tyre ose fëmija mund të përballojë mjedisin, shumë shpesh këta fëmijë varen nga një asistent personal dhe ulen në shkollë vetëm për dy vjet. tre orë. Nuk është arsim. Nuk është një llogaritje e numrave!, është vendimtare, duke theksuar faktin se përfshirja përfshin sjelljen e shërbimeve të nevojshme nga një fëmijë me nevoja të veçanta në mjedisin ku ai ose ajo gjen veten.

ÇFARË MENDOJNË QYTETARË(Ë)T?

Megjithëse ekziston një dëshirë midis qytetarëve për arsim gjithëpërfshirës, akoma ekziston skepticizëm se sa shteti dhe sistemi arsimor kanë aftësinë ta zbatojnë atë më tej. CIVIL Media bisedoi gjithashtu me qytetarët e Velesit dhe Shkupit, të cilët ishin të ndarë nëse nevojitet apo jo përfshirja e plotë në arsim.

"Unë mendoj se është e shkëlqyeshme dhe ne jemi gati për këtë hap," mendoj se ata mund të mësojnë së bashku. Me më shumë vëmendje ndaj tyre, ata do të jenë në gjendje të arrijnë suksesin e dëshiruar ", janë pjesë e përgjigjeve të banorëve të Velesit .

Sidoqoftë, ka pasur përgjigje që sugjerojnë që i gjithë procesi i përfshirjes do të ishte më i vështirë dhe se do të ishte në dëm të fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore. Kishte edhe përgjigje që përfshinin terminologji diskriminuese dhe fyese për personat me aftësi të kufizuara, siç janë "personat me aftësi të kufizuara që kanë nevojë për arsim special",

“përfshirja varet nga shkalla e prapambetjes” dhe kështu me radhë.

“Është mirë, por ato ende duhet të jenë të veçanta. Ata do të ngacmojnë gjatë gjithë kohës. “Fëmijët e tjerë do të lodhen,” tha një qytetar.

Për dallim nga sondazhi i realizuar nga CIVIL Media në Shkup, ku qytetarët e panë problemin në mosgatishmërinë e shtetit për të zbatuar ligjin deri në fund, njerëzit e Velesit në përgjithësi, të paktën ata që ishin anketuar, menduan se problemi ishte tek fëmijët që nuk do të futeshin. sistemi i rregullt arsimor.

NË MËNYRË DEKLARATIVE JEMI PËRPARA, POR NËSE GËR-VISHTIM MBI SIPËRFAQE DO TË DEL REZISTENCË E MADHE

“Unë jam thjesht e lumtur që jam e lirë. Por që të jemi në gjendje të ecim përpara më shpejt, duhet të sjellim zgjidhje të arsyeshme”, tha profesori Troshanska. Ajo beson se shoqëria jonë nuk është plotësisht e gatshme dhe se zgjidhje të paarsyeshme janë ende duke u ndjekur, dhe madje edhe se njerëzit po lejojnë veten të ofendojnë dhe lëndojnë dikë.

“Ne jemi akoma një komb që di ta kontrollojë veten emocionalisht. Ende kemi emocione të pakontrollueshme dhe është shumë e lehtë të shpërthesh dhe në ato momente themi gjithçka. Ende kemi njerëz që përdorin terminologjinë që i ofendon. Kemi njerëz që, kur shohin njerëz me aftësi të kufizuara në rrugë, e shohin çuditërisht. Për shembull, disa qeshin me të, disa e shikojnë atë me trishtim, disa e simpatizojnë, disa mendojnë se është ngjitetëse, disa kanë frikë se fëmija i tyre mund të lëndohet nga një fëmijë me aftësi të kufizuara. Ende nuk kemi informacion të mjaftueshëm për

të gjitha këto. Ne nuk jemi mjaftueshëm të zhvilluar. Sidoqoftë, është mirë që gjërat kanë filluar të ndodhin. Por që kjo të ndodhë, duhet të marrim vendime të mira. Sepse në situata të tilla, prindërit e fëmijëve me nevoja të veçanta dhe fëmijët me nevoja të veçanta do të vuajnë më së shumti, nëse gabojmë. Të gjithë do të flasim, sot do grindemi në këtë temë, nesër në një temë tjetër. Por kjo temë është e përjetshme për ta ", përfundon Troshanska.

Profesoresha Najçevska ka një mendim të ngjashëm, duke thënë se kur bëhet fjalë për përfshirje, ne nuk duhet të dorëzohemi në atë që është një perceptim i përgjithshëm dhe qëndrim i përgjithshëm, por të gjejmë zgjidhje sistematike që do të imponojnë përfshirje, sepse vetëm në këtë mënyrë ne mund për të ndërtuar një sistem që do të jetë i barabartë për të gjithë.

SYNOJMË BE, POR

Kemi biseduar edhe me Bllagica Dimitrovska nga Shoqata për Promovimin dhe Zhvillimin e Shoqërisë Gjithëpërfshirëse "Përfshirje" nga Kumanova, për atë nëse ne si shoqëri jemi gati për përfshirje totale.

Dimitrovska mirëpret ligjin e ri për arsimin fillor, duke theksuar se si Shoqatë do të bëjnë përpjekje për ta promovuar atë sepse sipas tyre është koha që të sjellin një detyrim ligjor që fëmijët me aftësi të kufizuara të përfshihen në sistemin e rregullt arsimor në mënyrë të barabartë me fëmijët e tjerë.

"Nuk besoj se prindërit e fëmijëve me aftësi të kufizuara janë të gatshëm të pranojnë gjithëpërfshirje në shkollat ku shkojnë fëmijët e tyre. Shumë shpesh këta prindër japin përgjigje të dëshirueshme shoqërore, në mënyrë deklarative

dëshirojnë ta paraqesin veten si shumë të përparuar, plot mirëkuptim dhe të ngjashme. Sidoqoftë, nëse shikoni nga afër, do të shihni se ata kanë një rezistencë tepër të lartë, që është karakteristike për disa shoqëri primitive, në të cilat paaftësia është ndëshkimi i Zotit dhe që fëmijët dhe njerëzit me aftësi të kufizuara duhet të fshihen nga syri i publikut, tha ajo .

“Ekziston rezistencë midis mësuesve, ka rezistencë midis prindërve të fëmijëve me zhvillim tipik, dhe ka më së paku rezistencë midis fëmijëve dhe studentëve. Ata pranojnë fëmijë me aftësi të kufizuara. Ligji i ri përcakton që nëse gjendja shëndetësore e ndonjë studenti përkeqësohet, parvarësisht nëse është me aftësi të kufizuara apo jo, detyrat e shtëpisë duhet të kryhen përderisa është e nevojshme, gjë që është vërtet sipas standardeve evropiane. Ne po përpiqemi të anëtarësohemi në BE dhe nuk jemi dakord me arsimin gjithëpërfshirës. Duhet të ketë një proces ku do të zhvillohet përshtatja në shkollë. Ndoshta ligji nuk është ideal dhe do të pësojë ndryshime shtesë, por është shumë më mirë se ai aktual. Ne jemi një popull i tillë, nëse nuk ka ndëshkim, nuk i bindemi ligjeve. Kur të funksionojë, procesi do të vazhdojë shpejt, “tha Dimitrovska, duke kujtuar se shteti tashmë ka ratifikuar disa konventa që zotohen se fëmijët me aftësi të kufizuara dhe njerëzit me aftësi të kufizuara do të kenë të drejta të barabarta me të tjerët.

SI FUNKSIONON PËRFSHIRJA NË REALITET

Një vit më parë, CIVIL Media punoi në një histori për Viktor Toshevskin, asokohe i diplomuar në Qendrën Shtetërore të Shkollës së Muzikës dhe Baletit “Ilija Nikollovski - Luj”, sot fillestar në Akademinë e Arteve Audio - Vizuale.

Viktori ka lindur me shikim të dëmtuar, por megjithë pengesat e shumta ditore, ai nuk hoqi dorë nga dëshira e tij më e madhe për t'u bërë muzikant. Kur e takuam, pothuajse nuk kishte kushte pune në shkollën e mesme muzikore. Për më tepër, Victor nuk kishte transport si të gjithë studentët e tjerë. Kishte një biletë falas të shkollës së mesme, por vetëm një. Mund ta imagjinoni se si një student me aftësi të kufizuara shikimi mund të hipet në një nga autobusët e transportit publik? Përveç kësaj, Viktori nuk kishte një asistent. Shoqja e vetme ishte nëna e tij, e cila ishte e privuar nga mundësia për të punuar dhe fituar para, vetëm që të mund ta realizonte ëndrrën e fëmijës së saj dhe ajo duhej të paguante vetë transportin.

Edhe pse, shumë herë, nga momenti që u regjistrua në shkollë, atij iu premtua se do të pajiseshin me pajisjet e duhura, kjo nuk ndodhi. Të paktën jo deri në momentin kur profesori i tij i harmonisë, Damjan Temkov, i revoltuar nga ajo që po ndodh me një nga studentët e tij më të mirë, nuk i drejtohet CIVIL për ndihmë. Pasi tregimi i CIVIL-it shkaktoi reagime nga publiku, shkolla menjëherë arriti t'i sigurojë atij një kompjuter me programe speciale që i lejuan të ndiqte mësimet sipas nevojave të tij. Dhe ndihma ishte e justifikuar. Victor u emërua studenti më i mirë i brezit të tij.

Historia e Viktorit është vetëm një ilustrim i vogël se si shoqëria jonë trajton jo vetëm fëmijët me nevoja të veçanta, por edhe studentët e talentuar dhe të përparuar. Prandaj, gjatë hartimit të ligjeve të tilla, puna duhet të bëhet në mënyrë sistematike dhe graduale. Kështu që të gjithë fëmijët mund të mbulohen.

ÇKA TANI?

Është shumë e rëndësishme që ata që marrin vendime në periudhën e ardhshme të marrin parasysh të gjithë personat me aftësi të kufizuara dhe të marrin vendime të arsyeshme që do të përfitojnë, dhe jo në dëm të atyre për të cilët synohen në të vërtetë këto ndryshime.

Në mënyrë që të kemi përfshirje në kuptimin e vërtetë të fjalës, duhet të shikojmë në forcat e personave me aftësi të kufizuara, sesa të metat e tyre, dhe të përcaktojmë se çfarë lloj mësimi është më i miri për secilin fëmijë individualisht.

Më e rëndësishmja, dhe ajo që theksojnë bashkëbiseduesit tanë, shoqëria mund të ketë pikëpamje të ndara për një çështje, por ata që përballen me këto probleme janë zëri i fundit para se të arrihet një përfundim. Sidoqoftë, është diçka me të cilën ata jetojnë çdo ditë.

Tema u përgatit nga:

Maja Ivanovska (intervistë me Jasmina Troshanska dhe Mirjana Najcevska)

Biljana Jordanovska (intervistë me Blagica Dimitrovska)

Biljana Jordanovska, Angela Petrovska, Arian Mehmeti
(sondazhet)

CIVILI KËRKON NGA INSTITUCIONET ANGAZHIM PA KOMPROMIS PËR DREJTËSI SOCIALE

Ndryshime në Ligjin për drejtësi sociale, ndryshime dhe plotësime në Ligjin për mbrojtjen e fëmijëve, propozim – ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi, të cilat ende janë në procedurë parlamentare... Rrogë minimale më të lartë, qendra strehimi për viktimat e dhunës, qendra strehimore për fëmijët pa prindër, lëvizje në rregullimin sindikal, janë pjesë e reformave sociale që e shënuan vitin 2018 në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Megjithatë, Dita Botërore e drejtësisë sociale në Maqedoni na drejton para faktit se jemi shtet i varfër në të cilin drejtësia sociale është në vendin e fundit, pavarësisht nga resorët qeveritarë që arritën rezultate të caktuara të dukshme. Ishim dhe kemi mbetur vend i varfërisë dhe pasurisë ekstreme, ku qytetarët janë të privuar nga të drejtat themelore sociale, nëse nuk kanë para ose nëse nuk janë të mbrojtur nga strukturat partiake, nepotizmi ose klientelizmi.

Shkelja e të drejtave të punëtorëve, papunësia, të gjitha format e mundshme të korrupsionit, janë probleme ekzistenciale të cilat me dekada nuk zgjidhen. Hapat e suksesshme reformuese në sferën e drejtësisë sociale të cilat i zbaton Ministria për punë dhe politikë sociale, nuk janë të mjaftueshme. Nevojitet zgjidhje gjithëpërfshirëse, e vendosur dhe sistematike e problemeve në domenin e drejtësisë sociale që të ndjehen ndryshimet.

Si organizatë për të drejtat dhe liritë e njeriut, Civili vazhdimisht e alarmon opinionin dhe institucionet për gjendjet e vështira në sferën e drejtësisë sociale, në të cilën përkohë mbrojtja sociale, shëndetësia, arsimi, të drejtat e punëtorëve dhe shumë tjera.

Pavarësisht nga angazhimi i institucioneve për tejkalimin e padrejtësisë sociale, varfërisë, megjithatë, mospërfshirja sociale dhe ekonomike, diskriminimi, papunësia, shëndetësia katastrofale dhe arsimi, ndjellin frikë dhe pasiguri te qytetarët për mbijetesën në ditën e nesërme.

Pas kësaj gjendjeje sociale në Maqedoni, është mjaftë lehtë të keqpërdoren çështjet sociale edhe në kontekst zgjedhor. Referendumi ishte edhe një dëshmi për keqpërdorimin e qytetarëve të rrezikuar përmes ryshfetit, kërcënimeve dhe presioneve. Para zgjedhjeve presidenciale padyshim se jostabiliteti social i vendit do të shfrytëzohet për pikë politike dhe përfitime partiake.

Asambleja e përgjithshme e Kombeve të Bashkuara më 26 nëntor të vitit 2007 vendosi të shënohet 20 shkurti si ditë e kushtuar zhvillimit social, solidaritetit, barazisë dhe harmonisë si vlera themelore në arritjen e drejtësisë sociale, "shoqëri për të gjithë", me mundësi të barabarta për secilin.

Civili kërkon angazhim pa kompromis për drejtësi sociale në tejkalimin e varfërisë me përfshirje, dhe jo marginalizim të kategorive të ndjeshme sociale. CIVILI kërkon nga institucionet dhe organet kompetente përgjegjësi ndaj çdo jete njerëzore. “Shoqëria e barabartë dhe jeta për të gjithë” duhet të bëhet angazhim real, dhe jo floskulë e thjeshtë.

CIVIL – Qendra për Liri

INTERVISTË PËR PUNËSIM

- A planifikoni të hiqni dorë nga aktivitetet qytetare nëse ju punësojmë?
- Jo
- Sidoqoftë, duhet ta bësh atë.
- Nuk mendoj kështu.
- A jeni i martuar dhe keni fëmijë?
- Nuk duhet të më bëni këto pyetje në një intervistë pune ...
Heshtje, vendosa të vazhdoj:
- Të jem një aktiviste civil, të luftosh për të drejtat, për drejtësinë, të ngre zërin tim kundër gjithçkaje që nuk funksionon në këtë shoqëri të dëmtuar dhe të punosh shumë për të krijuar një kulturë në të cilën të gjithë do të kujdesen për të gjithë është detyra ime qytetare dhe sigurisht që do ta bëj këtë sa herë që duhet, dhe kjo nuk ka asnjë lidhje me punën që kam ardhur për të kërkuar. Lidhur me pyetjen e statusit tim martesor dhe familjar, si mund t'ju them ... Ndoshta nuk

planifikoj një familje, mbase i dua vajzat, mbase i dua macet, por kjo nuk më bën mua një punëtor të mirë apo të keq dhe nuk ka asnjë lidhje me aftësinë apo paaftësinë time për punë.

*

Kur ta lexoni këtë tekst, besoj se diku në pyetje secili nga ju do të kujtojë situatën e njëjtë ose të ngjashme me të cilën kaloi. Ju madje nuk mund të vini re se ju janë bërë pyetje që janë të ndaluara me ligj, pyetje që nuk kanë asnjë lidhje me punën që duhet të bëni ... Dhe ju keni përgjigjur. Bazuar në këtë, punëdhënësi ka diskriminuar drejtpërdrejt ndaj jush në punësim, ndoshta kundër jush dhe kandidatëve të tjerë.

Ndoshta punëdhënësi mendon se nëse jeni i martuar, ju jeni një person serioz dhe do ta bëni punën më seriozisht sesa kandidatët e tjerë jo të martuar, kështu që do të keni një avantazh në punësim. Ju mund të ndiheni se nëse jeni i martuar dhe keni fëmijë, do të keni më shumë të ngjarë të mungoni nga puna për shkak të kujdesit të fëmijëve, ftohjes, shkollës dhe do të jetë më e përshtatshme për ju të punësoni dikë pa përgjegjësi të tilla, kështu që menjëherë hiqeni nga lista e punësimit. nuk duhet të jetë si kjo dhe ti mund ta ndalosh!

Fatkeqësisht, shumë punëdhënës në mënyrë të pamatur lejojnë vetveten të hyjnë në sferën private të kandidatëve të mundshëm për punë ose punonjësve të ndërmarrjeve. Ekzistojnë gjithashtu lista të grave që duhet të regjistrohen në fillim të shtatzënisë, dhe pastaj të gjitha ata pushohen nga puna. Prandaj, gra të dashura, duhet të dini që nuk keni asnjë detyrim që punëdhënësi të përgjigjet në pyetjet në lidhje me jetën tuaj intime dhe planet.

E vetmja gjë që punëdhënësi mund të kërkojë nga kandi-

datët e mundshëm të punës është dëshmi e përmbushjes së kushteve të kërkuara për të bërë punën dhe asgjë më shumë që nuk lidhet drejtpërdrejt me punën që duhet të bëni. Nuk guxon t'ju bëjë pyetje në lidhje me statusin tuaj martesor ose planifikimin e familjes. Ju mund të mos jeni në gjendje ta ndaloni atë, por mund të mos jeni në gjendje t'i përgjigjeni tij dhe ta mbani atë pjesë të jetës tuaj për veten tuaj dhe për ata me të cilët dëshironi të flisni për të.

Duke pasur parasysh që ne të gjithë në një farë mënyre përpiqemi të mbijetojmë çdo ditë, dhe nëse nuk jeni anëtar i një partie politike dhe nuk jeni përfshirë në listën e punësimit, do të ishte një mrekulli të gjesh një punë që i përshtatet profilit tuaj profesional. Dhe kur të lind një mundësi e tillë dhe të thirren për intervistë ku duhet të bësh përshtypje, është pak e vështirë të përgjigjesh në pyetjet e mësipërme në të njëjtën mënyrë ... Por kur tashmë jemi duke fundosur, të punësuar ose të papunë, të paktën të fundosemi me dinjitet dhe solidaritet!

SIMONA M. ZHIVKOVA

K-15 DHE TË DREJTA TJERA TË PUNËTORËVE...RRËFIM I TRISHTË

Marrëveshja e Përgjithshme Kolektive (MPK) për sektorin privat në fushën e ekonomisë është një marrëveshje që rregullon më tej të drejtat dhe detyrimet e punonjësve dhe punëdhënësve në sektorin privat. Duhet të jetë një lloj dialogu shoqëror midis punonjësve dhe punëdhënësve përmes të cilit ata vetë do të rregullojnë marrëdhëniet e punës pa ndërmjetësimin e Qeverisë. Ne nënshkruhemi nga Organizata e Punëdhënësve të Maqedonisë dhe Federata e Sindikatave të Maqedonisë.

MPK për sektorin privat në fushën e ekonomisë është i detyrueshëm për punonjësit dhe punëdhënësit në sektorin privat. Në mënyrë të veçantë, MPK rregullon çështje të caktuara që nuk janë të rregulluara me ligj ose nuk janë përcaktuar qartë. Farë është e rëndësishme është që marrëveshja kolektive nuk duhet të lejojë kurrë më pak të drejta sesa ato

të rregulluara me Ligjin e Punës (LRO). Dispozitat që japin më shumë ose më shumë të drejta të favorshme sesa ato të rregulluara në Ligjin e Punës, por kurrë më të vogla dhe më pak të favorshme, mund të shkruhen.

E drejta për kompensim për pagesën e pagës së pushimeve, e njohur më mirë si K15, nuk rregullohet me Ligjin e Punës. Kjo do të thotë që Ligji që rregullon marrëdhëniet e punës në Republikën e Maqedonisë nuk e njeh të drejtën e rekursit për pushim vjetor. Kjo tarifë rregullohet vetëm në marrëveshjet kolektive, megjithëse është akoma e detyrueshme, sepse nuk ekziston në Ligjin e Punës, ka shumë liri për të rregulluar këtë të drejtë ashtu siç dëshirojnë, dhe madje mund ta fshijnë nëse mendojnë për të.

Para së gjithash, marrëveshja kolektive thoshte se punonjësi kishte të drejtë në rekurs për leje vjetore të paktën 40% të bazës nëse ai kishte punuar të paktën 6 muaj gjatë vitit me të njëjtin punëdhënës. Por punëdhënësit janë detyruar të paguajnë diçka të tillë çdo vit, dhe në vitin 2015 e ndryshuan atë për të lexuar:

“Punonjësi ka të drejtë të drejtohet për pushim vjetor në shumën prej të paktën 40% të bazës, me kusht që punonjësi të ketë punuar të paktën gjashtë muaj në vitin kalendarik me të njëjtin punëdhënës. Punëdhënësit që kanë vështirësi në operim, vlerësimin e gjendjes ekonomike dhe financiare të punëdhënësit, pas konsultimeve të detyrueshme paraprake në nivelin e degës, pra departamenti, me një marrëveshje të nënshkruar nga punëdhënësi dhe organizata sindikale përfaqësuese, mund të përcaktojnë rekursin për leje vjetore në një masë më të vogël. nga shuma e përcaktuar me marrëveshjen kolektive. Në rastin e punëdhënësve që nuk kanë

sindikatë, marrëveshja nënshkruhet me një përfaqësues të zgjedhur nga punëtorët “.

Ata e vendosën atë aq bukur sa nuk funksionoi. Nëse do të kishte vështirësi, ai mund ta kishte bërë atë në një sasi më të vogël ... Dhe çfarë do të thotë një sasi më e vogël? Një shumë më e vogël prej 9,000 denar është gjithashtu 1 denar. Sipas OKD-së, rekursi mund të paguhet në shumën 1 denar.

Pra, punëdhënësi paraqet dokumentacionin e nevojshëm se po punon me humbje, d.m.th. se po përballet me vështirësi financiare (megjithëse deri më tani nuk kam marrë përgjigje nga askush se çfarë kuptimi kanë ato vështirësi dhe si vlerësohet situata ekonomike dhe financiare) dhe përpilon një marrëveshje ku thuhet se të gjithë punonjësit pajtohen që atyre u është paguar pagesa për pushime në shumë prej, fjala vjen, 1.000 denarë dhe nënshkruhet nga një punëtor afër punëdhënësit. Ka raste kur paguhet 500 denarë, dhe më pak.

Kjo dispozitë, e cila lejon pagesën e pushimit në një shumë të papërfillshme, është prezantuar për shkak të nevojës së njohur të punëdhënësve, të cilët, për shkak të vështirësive financiare, nuk janë në gjendje të paguajnë pagën e pushimeve një herë në vit për punonjësit. Punëdhënësit kërkuan që ato kompani që nuk kanë mjete financiare të lirohen nga ky detyrim, punëtorët duhet të kërkojnë të drejtat e tyre dhe është bërë një kompromis. Kompromisi u gjet në këtë dispozitë, e cila, në të vërtetë, lejon që kjo e drejtë të mos respektohet aspak, e cila në dukje është e detyrueshme dhe shprehet në Marrëveshjen e Përgjithshme Kolektive për sektorin privat në fushën e ekonomisë. Aktualisht, për këtë arsye, kompanitë që nuk kanë ndonjë vështirësi financiare,

paguajnë K15 në një shumë shumë të vogël.

Përveç faktit se lihet disi të varet kjo dispozitë jofunksionale, e cila respektohet vetëm nga kundërshtarët me ndërgjegje, përgjegjësia penale është futur edhe në Kodin Penal për punëdhënësit, pra për ata që i kërkojnë punonjësit të kthejnë një sasi të caktuar pagash ose përfitime të tjera. Pagar nga punëdhënësi, për të cilin caktohet dënimi me burg nga tre muaj deri në tre vjet. Kjo përgjegjësi penale u paraqit për shkak të faktit se disa punëdhënës që paguajnë pagat dhe shtesat, që përfshin pagën për pushime sipas ligjit dhe pazare kolektive, më vonë u kërkojnë punëtorëve të kthejnë paratë. Sidoqoftë, unë ende nuk e njoh punëdhënësin që ishte në burg për këtë, dhe ky fenomen ekziston akoma në praktikë.

Nëse është e lehtë të pushohet nga puna ... Ndoshta, sepse një përqindje më e lartë e të punësuarve janë të punësuar për një periudhë të caktuar kohe, me kontrata prej disa muajsh dhe kështu i mbajnë ata për vite. Ky lloj kontrate pune mundëson që punëmarrësi të pushohet nga puna, ose më mirë të ndërpritet gjatë shtatëzënësisë, gjatë sëmundjes, në rast se punonjësi bëhet "më i zhurmshëm" kur punonjësi bashkohet ose, Zoti na ruajt, krijon organizata sindikale dhe në të gjitha rastet kur punëdhënësi, në përputhje me Ligjin, nuk duhet të anulohet kontratën e punës. Kjo marrëveshje thjesht lejon që punëmarrësi të ndërpresë kontratën e punës pas skadimit të afatit për të cilin është lidhur. Dhe askush nuk e sheh që ky punëtor ka punuar për 10 vjet me një kontratë pune me afat të caktuar dhe në çdo procedurë punëdhënësi nuk mban përgjegjësi për mos transformimin e marrëdhënies së punës - punonjësi është fajtor sepse nuk ka kërkuar që puna e tij të transformohet.

Punëtorët e punësuar në një kontratë me afat të caktuar janë pak më të vështirë për t'u larguar nga puna. Në mënyrë që të pushohen nga puna, punëdhënësit kanë nevojë për një arsye për këtë, e cila përcaktohet vetëm me ligj. Dikur ishte e lehtë, sepse një nga arsyet e pushimit nga puna pa një periudhë njoftimi, e cila përcaktohet në ligj, është "nëse punonjësi nuk u paraqit për punë për tre ditë rresht" dhe atyre iu tha, pa një vendim me shkrim: "Shkoni në shtëpi, jo më shumë ti punon këtu. "Punëtorët u larguan dhe u pushuan nga puna sepse nuk u paraqitën për punë për 3 ditë rresht.

Shpresoj që punëtorët tani të kenë një vetëdije më të lartë për të drejtat e tyre dhe mënyrat se si manipulohen nga punëdhënësit dhe që, megjithëse kjo kartë ende qëndron në mëngët e punëdhënësve, kjo nuk ndodh aq shpesh.

Simona M. Zhivkova

■ **III. NACIONALIZÉM**

XHAFERI: NË TETOVË NACIONALIZËM KA VETËM NËPËR STADIUME

CIVIL Media: A ka nacionalizëm në Tetovë?

Xhaferi: Në Tetovë, nacionalizmi mund të shihet dhe dëgjohet vetëm në stendat në stadiume, nga çdo anë. Thirrjet raciste dhe fashiste që dëgjohen në stenda gjatë ndeshjeve kryesore sportive janë ndoshta momentet e vetme në të cilat nacionalizmi shprehet në Tetovë. Përndryshe, qytetarët e Tetovës kanë një bashkëjetesë harmonike dhe jetojnë në paqe me njëri-tjetrin, shqiptarët dhe maqedonasit, ka shumë kafene ku ata shoqërohen, argëtohen së bashku, ka shumë biznese që menaxhohen së bashku. Në jetën e përditshme, shqiptarët dhe maqedonasit komunikojnë normalisht me

njëri-tjetrin, ne i vizitojmë për Pashkë, ata na vizitojnë për Bajram, kështu që nuk besoj se nacionalizmi ekziston në një formë të caktuar më të spikatur, pavarësisht nga fakti se shpesh politika është ajo që stimulon ndjenja të caktuara në njërën apo tjetrën. tjetri, natyrisht, për të fituar pikë politike. Por, në planin afatgjatë, nuk besoj se ka nacionalizëm në Tetovë.

CIVIL Media: Si merreni me lajme të rreme, a e njihni atë, apo keni nevojë për një kërkesë?

Xhaferi: Personalisht, unë kam bërë një mur të padepërtueshëm për lajme të rreme, dhe kur lexova një titull si “Ju nuk do të besoni se çfarë ndodhi” ose “Këtu tha ai dhe ai,” Unë nuk e hap atë lidhje. Pra, jo vetëm që ato provokojnë reagime negative, lajmet e rreme janë edhe të bezdisshme dhe të dëmshme sepse në momentin kur ekspozoheni para këtij lajmi, si të krijoni njëfarë rezistence ndaj këtij lajmi, dhe mund të jenë lajm i vërtetë, por nuk do t’i lexoni sepse

tashmë ju keni rezistencë ndaj tyre. Si organizatë, ne i kush-tojmë vëmendje të madhe lajmeve të rreme, shpesh marrim informacione nga njerëzit, informacione që do të përdorim dhe që do të provokonin një reagim shumë më të madh. Por detyra e organizatës sonë nuk është të reagojë ndaj informacioneve të pakonfirmuara. Ne kemi të njëjtën qasje me lajmet e rreme. Ne mund të lexojmë, dhe nëse nuk konfirmohet, nëse nuk ka burime të qarta ato informacione, nëse ato janë nga burime anonime dhe vetëm për redaksinë tonë, siç thonë zakonisht ata, ne nuk reagojmë ndaj këtij lajmi. Prandaj, është mirë ta renditni këtë me ligj, siç ka ndodhur shpesh në të kaluarën, dhe lajmet e rreme shpesh shkaktojnë konflikte ndëretnike, ndërfitare, intolerancë midis njerëzve dhe mund të shkaktojnë probleme shumë më të mëdha se çdo shqetësim i parëndësishëm në mediat sociale.

Diana Tahiri

IVANOV: NACIONALIZMI ËSHTË INKUIZICION BASHKËKOHOR

CIVIL Media: Si dhe nga buron nacionalizmi dhe si manifestohet më shpesh?

IVANOV: Nëse fillojmë nga këndvështrimi themelor politik për interpretimin e termit "nacionalizëm", ku teoria thotë se është një ideologji politike në zemër të së cilës është kombi si e mirë supreme, imagjinoni, "e mira supreme", atëherë cili është ekzistencializmi? Ai nuk njihet komb, ai njihet jetën dhe një luftë të vazhdueshme për një jetë elementare të denjë, për barazi thelbësore ekzistenciale. Për njerëzimin, për të gjithë që të kenë një punë, një shtëpi, kujdes shëndetësor, arsim, më tej, aq sa i ka dhënë Zoti, një jaht për disa, lum-

turi për disa. Me rëndësi është të gjithë të kenë mundësi të barabarta fillimi dhe jetese. Kjo është arsyeja pse matrica ime njerëzore është ekzistencializmi. Të drejtat dhe nevojat individuale të njeriut. Dhe nacionalizmi është një inkuizicion modern. Është për të ardhur keq që nacionalizmi buron nga kudo. Nga të gjitha mjediset njerëzore, nga të gjitha komunitetet. Nga grupet dhe individët. Për arsye të pashpjegueshme, nga rruga, kultura, burra, gra, të arsimuar, analfabetë, akademikë, mësues, të rritur, të rinj, sportistë, audiencë, artistë, konsumatorë, baballarë dhe gjyshër. fëmijë dhe priftërinj dhe besimtarë dhe shkrimtarë dhe lexues. Dhe çfarë është për të ardhur keq edhe për nënat. Për të mos përmendur subjektet politike. Në rrethana të ndryshme të sundimit politik, nacionalizmi i mbështjellë në formën e patriotizmit në momente të caktuara krize është oferta e tyre elementare politike. Unë nuk jam as filozof as shkencëtar politik dhe nuk mund të ofroj ndonjë konsideratë të thelluar të fenomenit, për nevojën për të manifestuar nacionalizëm. Unë as nuk mund ta imagjinoj nëse mund të depërtoj prej nga vijnë ato kërkesa negative, paranoide, ksenofobe. Cila forcë e brendshme i shtyn drejt ndjenjave të tilla dhe cilat faktorë të jashtëm i inkurajojnë ato. Unë e kuptoj nevojën dhe nevojën e vetë-identifikimit tonë, si grup dhe si individë. Për përkatësinë diku dhe dikujt. Ky është kombi. E bukur, por pse e urrej tjetrin një identifikim të tillë, atë të ndryshëm dhe në të vërtetë identik nga ne dhe tonat? Nuk ka përgjigje. Kudo që ata kërkojnë të shfaqin çnjerëzim nga burimi, vetëm nëse tjetri nuk është nga ne, nga fisi ynë, dhe në fakt në bazë ne jemi të gjithë edhe ne, edhe tonët.

Por, ne jse, nëse diçka më tmerron më tepër në këtë temë dhe veçanërisht në lidhje me këtë fenomen, shfaqjen e na-

cionalizmit dhe manifestimin e tij, janë gratë nacionaliste. Kujdes, unë jam duke folur për gratë nëna. Ata u kanë dhënë gji fëmijëve të tyre dhe nëna nga një komb tjetër ika dhënë gji fëmijës së saj. Dhe e ka rritur dhe është gëzuar për atë. Të dyja. Dhe tani, në rrethana të caktuara, pak më të vjetra, po luftojnë ushtarakisht njëra-tjetrën. Në një luftë të vërtetë ose në një betejë mes grupeve të tifozëve në ndeshjet sportive gjithsesi. Dhe detyrat e shtëpisë janë të parëndësishme. Nacionalizmi zakonisht buron jo nga familja, por nga mjedis politik dhe shoqëror. Por nuk është e qartë se si ato gra nëna, në raste të ndryshme, politike, proteste apo ndonjë tjetër, manifestojnë nacionalizëm. Kur përkufizohet nga nënat si simbole të njerëzimit më njerëzor që mbetet për të tjerët. Por, le të merret me këtë çështje edhe shkenca, antropologjia. Nacionalizmi buron nga kudo, ushqehet në qendra të caktuara, më shpesh në mënyrë politike, dhe është një manifestim i urrejtjes ndaj dikujt dhe disa që as ne i njohim e as nuk i dimë fare. Ajo mistikë është gjithashtu për një elaborim të veçantë profesional.

CIVIL Media: Cilat janë pasojat e nacionalizmit?

IVANOV: Nëse fillojmë nga konstanta që nacionalizmi është gënjeshtër dhe urrejtje për një gjë, që frazat për nacionalizëm pozitiv janë të rreme, se ishte patriotizëm, d.m.th. për ndonjë nacionalizëm të dozuar i cili është thjesht një mantel i thjeshtë për nacionalizmin, atë fis të vërtetë mizor dhe të zhveshur primitiv, atëherë pasojat atrofia e mesit.

Politika, shteti dhe shoqëria që dhe ku nacionalizmi ushqehet nën pretekstin se është i shëndetshëm si për politikën ashtu edhe për shtetin dhe se kombëtarja është një element strukturor, një shtyllë e grupit homogjen në komunitet, nga

ajo politikë, nga ai shtet dhe nga ajo shoqëri nuk ka asgjë. Nacionalizmi në çfarëdo forme, nga kushdo, në çdo, qoftë edhe manifestimi më i çuditshëm, duhet ti thuhet - shporru.

Sidomos - shporru politikanëve më të njohur, profesorëve më profesionistë, artistëve më eminentë, sportistëve më të suksesshëm. Shporru - për të gjithë nëse kombëtarja e detyruar është aq parësore për ta sa që në jetën e përditshme reflektohet si nacionalizëm, dhe nacionalizmi po mbjell urrejtje. Për yje të tillë, komuniteti duhet të heq kapelat e tyre për vlerat e tyre profesionale dhe arritjet artistike dhe sportive, dhe në të njëjtën kohë t'i kthejë shpinën atyre, për shkak të patriotizmit të tyre floristik, dhe në fakt, matricës shoviniste.

Pasojat e veprimeve të bartësve të tillë të nacionalizmit të theksuar kombëtar. Një plagë e gjallë dhe e rrezikshme për të gjitha shoqëritë moderne. Sëmundja e dy ose tre shekujve të fundit. Infeksion infektiv për të cilin shekulli njëzet e një ka një vaksinë, por jo të gjithë mund ta përballojnë atë.

Gjëja më e keqe është se nacionalizmi është ngjitës. I transferueshëm nga prindi tek fëmija, nga mësuesi në student tek student i studentit tek aktori tek regjisori tek aktori tek trajneri tek sportistët tek prifti tek prifti tek besimtarët tek shkrintari tek lexuesi. Ende gjeneratë. Aty ku ekziston, është një mjedis njerëzor në të cilin, në vend të lumturisë së drejtë, është e dukshme edhe urrejtja. Dhe e turpëron jetën. Pasojat janë të pafundme.

CIVIL Media: Kush dhe si mund të angazhohet në luftën kundër nacionalizmit?

IVANOV: Anti-nacionalizmi duhet të bëhet një mision. Për

tu rritur në lëvizje. Të promovohet në një kategori shoqërore me shumë vlera të njohshme.

Çdo shoqëri, çdo mjedis ka elemente të shëndetshme. Këtu jemi, për fat të mirë ata janë mazhoranca. Shoqëria jonë multikulturore mund të mburret me faktin se di të izolojë nacionalistët, t'i njohë ata, t'i ekspozojë ato. Për të parandaluar krizat e drejtuara nga budallenjtë nacionalistë. Por, për të parandaluar dhe luftuar të keqen e quajtur nacionalizëm, një fenomen që nuk është i përshtatshëm për sot, për këtë epokë dixhitale globale, sistemi duhet të angazhohet.

Para së gjithash, sistemi, pastaj të gjithë në të dhe natyrisht më të thirrurit. Së pari politika dhe politikanët, pastaj të gjithë. Shkrimtarët, mësuesit, figurat publike, politikanët, gazetarët, autoritetet kulturore dhe sportive të teksteve shkollorë. Të gjithë në çfarëdo mënyre kanë ndonjë ndikim në publik. Si detyrimi i tyre ashtu edhe i yni është që nacionalizmi në të gjitha format e tij të stigmatizohet vazhdimisht dhe publikisht në politikë si një shkatërrim, në zbulesë, kulturë dhe sporte si të pazhvilluar, jocivilizuese, retrograde.

Dhe natyrisht, përkundër inercisë së shtetit, shkathtësia e sektorit joqeveritar është dhe duhet të vazhdojë të jetë ajo pikë e ndritshme beteje kundër nacionalizmit në cilindo formë të saj të egër apo kameleon të fshehtë.

Dhe natyrisht media, zhurma dhe publiku. Nacionalizmi është i rrënjosur në rrënjë të thella. Fusha e tij është akoma e gjerë. Por ashtu është fusha e betejës me të.

Biljana Jordanovska

SARAÇINI: NACIONALIZMI NUK I SJELL FITORE ASKU- JT!

“Krijimi i armiqve është pika kryesore mobilizuese të cilën e ka përdorë dhe akoma e përdor nacionalizmi. Qëllimi i fshehur pas mobilizimit të qytetarëve është të minimizohet dështimi te tjetri, te armiku ose te i ndryshmi”, thotë Saraçini.

“Nacionalizmi nuk është racionalizëm, por është iracionalizëm sipas veprimit. Nacionalizmi nuk lidhet me të vërtetën ose për informata, por lidhet me emocione. Nëse dikush dëshiron të luftojë kundër kësaj të keqe, duhet t'i detektojë pikërisht këto arsye emotive që ndikojnë në shpërndarjen e nacionalizmit, dhe atje ta drejtojë veprimin. Nëse i eliminoni

arsyet e nacionalizmit, do ta eliminoni edhe vetë nacionalizmin", vlerëson ai.

"Nacionalizmi mbaron me urrejtjen. Urrejtja nuk është dashamir. Urrejtja kërkon veprim. Veprim që do të drejtohen nga i ndryshmi, nga armiku. Ky veprim do të prodhojë konflikt, do të prodhojë ndeshje, do të prodhojë viktima. Këto janë pasojat dhe këtë duhet ta kenë të qartë njerëzit, nacionalizmi nuk është diçka që i sjell fitore dikujt, por shpesh sjell vuajtje dhe dështime", thotë Saraçini.

Maja Ivanovska

ÇFARË DO TË KËNDONI TË PREMTEN?

Përsëri, si gjithmonë kur në vend që të gëzohemi në suksesin e dikujt, që ne e përjetojmë si kolektiv, nga mënyra që nuk di se sa herë kemi arritur ta vendosim në llogari gëzimin përballë urrejtjes, ku ne patjetër i humbasim të gjithë! Përsëri, primitivizmi ka kapërcyer gëzimin. Vardari qëndroi në majë të Evropës, por ne mbetëm vrimë anale e botës! Primitivizmi, brohoritja dhe dëshirat për vdekjen e dikujt, porosinë shoviniste të adresuara për të festuar fitoren e kampionit evropian, i cili përfshin lojtarë nga pothuajse të gjitha ish republikat jugosllave dhe pjesë të botës, janë po aq të neveritshme sa relativizimi i tyre. Kështu që dëgjoj se ishte ashtu si në botën e tifozëve. Të tjerë gjithashtu kanë brohoritur ... Kështu që disa nuk do të bëjnë më thirrje për qetësimin e tensioneve mes tifozëve "të tyre", sepse këta të tjerë nuk janë ndalur me fjalën e urrejtjes dhe marrëzitë e

ngjashme të shekullit!

Ka ardhur koha për të marrë masa të përshtatshme. Sepse në fund të ditës, një fëmijë do të jetë përsëri viktimë e kësaj urrejtjeje. Disa nga ata fëmijë, të cilët në vend të gëzimit, panë urrejtjen dhe zemërimin tuaj dje. Sepse kështu u mësuat! Thjesht shikoni buletin e Ministrisë së Brendshme. Pesë! Pesë të mitur u arrestuan mbrëmë nga Alfati, sepse nuk kishe asgjë për të kënduar?! Turp të keni! Pyes veten se çfarë do të këndonit të premten? Çfarë do të brohoritni në stadiumin e qytetit ndërsa kombëtarja e Maqedonisë do të luftojë me Poloninë për të hyrë në Kampionatin Evropian? Çfarë mesazhi do t'i dërgoni ekipit që do të mbrojë ngjyrat e vendit tuaj, ku përveç Pandevit, Gjorgjevit, Vellkovskit, Nikollovit, Nestorovskit, Zajkovit, Gaçevskit, Çurlinovit, Mitovit, Dimitrievit, Ristovskit, Ristevskit, Trajkovskit, Triçkovski, Babunski dhe Spirovskit, do të luajnë edhe Ibrahim, Alijoski, Hasani, Elmas dhe Bardhi? A doni Maqedoni të pastër? Filoni me trurin tuaj dhe të vjellat që keni mbjellë në festimin e natës së kaluar! Si fjalë për fjalë ashtu edhe në mënyrë figurative! Dhe mblidhni mbeturinat tuaja nga rrugët!

Maja Ivanovska

KALLASHI PLOT NACIONALIZËM!

Bota ka shënuar në heshtje sulmin terrorist të bjondit pa mjekërr mbi dy xhami në Zelandën e Re, ku një javë më parë ai vrau rreth 50 muslimanë në lutje. Po, një terrorist mund të jetë një njeri që nuk ka mjekër, nuk është musliman, ka flokë të verdhë, ose është pa flokë... është i ndryshëm prej tyre.

Ne pamë se pushka e tij automatike ishte gdhendur me emrat e radikalëve, nacionalistëve dhe fashistëve që kryenin terror dhe masakër mbi gjithçka që është ndryshe nga ata.

Disa drejtues botërorë tashmë kanë dërguar deklarata të shkruara dhe të kopjuara me simpati dhe mbështetje, duke ndryshuar vetëm emrin e vendit ku ndodhi ngjarja. Por këtë herë pa hashtag # JeSuis...Por këto ditë, banorët e Zelandës së Re janë duke prezantuar "standarde" të reja dhe duke

braktisur formate me mbështetje hipokrite dhe solidaritet që mbesin gjithmonë vetëm në letër. Fjalë për fjalë të gjithë, që nga studentët e deri tek bikerët, u ngritën kundër nacionalizmit dhe urrejtjes. E shoh që Kryeministren e Zelandës së Re se si lufton kundër nacionalistëve dhe i them vetes - Pse nuk na përvetësoni? Është shqetësuese për shoqërinë tonë që djali që kreu masakrën bëri shenjën e "fuqisë së bardhë" në sallën e gjyqit, ose më mirë e njohur për ne si shenjën e "ashpërsuesve"! Edhe pse kjo shenjë në vendin tonë do të thotë Vardar, Pirin dhe Maqedonia e Egjeut, prapëseprapë, ka një mesazh tjetër.

Këto ditë, tema është aktualizuar përsëri me ndërtimin e minareve të Xhamisë së Ali Pashës në Ohër. Sigurisht, para zgjedhjeve, për të marrë më shumë vëmendje, për marrëveshjet politike. Me shqetësuese është se shumica e banorëve të "Jeruzalemit Ballkanik" po luftojnë shumë për të mos ndërtuar minarenë e Xhamisë Ali Pasha, sikur kanë frikë nga ndërtimi i një rakete bërthamore, e jo një pikë referimi fetar! Pyetja është - kush kujdeset për një minare? Kush kujdeset për diversitetin? Për cilin është kallashi "mjet i justifikuar"?

Dehran Muratov

MUSKUJ ETNIKË DHE PARTIAKË, KORRUPSION DHE NACIONALIZËM

Para nesh janë ditë dhe javë zhgënjimesh të reja dhe zemërimi për padrejtësitë dhe ndëshkimet. Përkeqësohet edhe më tej nga beteja e re zgjedhore e pamëshirshme, e cila shpesh do të jetë gjithçka tjetër përveç zgjedhjeve presidenciale. Do të shohim një matje të forcës së muskujve etnikë, dhe natyrisht të partisë. Në pritje të finalizimit të listës së personazheve që aspirojnë presidencën, (shpresojmë jo) një tjetër kukull politike në sistem me një trakt të madh tretës (nga gëlltitje deri në hapje për të dëbuar substanca të panevojshme për trupin), është mirë të kujtoni dy vrima të mëdha të zeza në jetën tonë. Këto dy gjëra do të na përhapin si një shi i rrëmbyeshëm helmues që do të na rrudhë sytë, do të na djegë kraharorët dhe do të na bëjë të bërtasim me zë të lartë nga brenda.

Nacionalizmi dhe Korrupsioni ... Nacionalizmi po lulëzon,

në të gjitha format e tij, të fshehta dhe të hapura. Ai është zakonisht budalla dhe i lirë. Por ajo që më shqetëson edhe më shumë është se ai është një shtyllë e strategjive të lojtarëve seriozë në fushë me mjete të sofistikuara dhe të shtrenjta në duart e tyre grabitqare. Nacionalizmi përdoret më fshehtë, më çnjerëzisht. Dhe nuk ka asgjë në thelb të saj. Shtë një mjet për të fituar para dhe fuqi. Me nacionalizmin, ekziston një pozicion më i mirë i mundshëm në negociata me atë që drejton qeverinë në nivel lokal ose qendror.

Tashmë jemi mësuar t'i shohim ata që janë në anën tjetër të tryezës politike të pokerit, lojtarë që me mjeshtëri gënjejnë dhe fshehin aksionet mbi mëngët, në vend që të hidhen nga loja, të bëhen partnerë dhe të ndajnë një grumbull parash në fund të partisë pa një fitues të vërtetë. Pastaj, të gjithë së bashku, ata presin për një viktimitë të re, një turist naiv me një xhep të thellë.

Ata që përhapin nacionalizmin, urrejtjen, dhomat e gazit, nuk janë atdhetarë të vërtetë. Ne kuptuam se gjatë viteve të gjata dhe të dhimbshme të jetesës në këtë vend të Maqedonisë tonë. Ne i dimë mirë mënyrat, ne i njohim lojtarët e ndyrë që kanë fanellat e të gjitha ngjyrave në varkat e tyre. Dhe ata gjithmonë vishen "të duhurat", ata që do të sjellin më së shumti dobi për ta dhe më të dëmshmit për të gjithë të tjerët. Ne kemi të gjitha argumentet për të pretenduar se këto janë thjesht personazhe të pandershëm, të ndyrë që duan gjithmonë fuqi dhe më shumë para.

Dhe korrupsioni? Thellë, thellë, në rrënjën e sistemit, të çdo strukture, të jetës së përditshme, në jetën e secilit prej nesh. I dukshëm dhe i padukshëm, i kuptueshëm dhe i pakuptueshëm, i pranuar ose i imponuar vullnetarisht. Është pjesë

e kulturës sonë.

Sa herë duhet të pajtohemi me hidhërim se gjithmonë kthet në jetë. Dhe për tu pajtuar me faktin gjithnjë e më të dukshëm që qeveria nuk po arrin të vijë në pushtet, nuk ka vendosmëri të mjaftueshme për të kapërcyer një sistem, ai u krijua më parë në vitet 1990, dhe vazhdon deri në momentin që unë i shkruaj këto rreshta.

Nuk ka vendosmëri për të fshirë një sistem të korrumpuar që ka marrë një shkallë monstruoze me qeverisjen e VM-RO-DPMNE-së dhe BDI-së. Jo vetëm që nuk ka përcaktim, por ai sistem po merret dhe vetëm po bëhen ndryshime kozmetike, midis dy gotave uiski, për të festuar një tjetër tender ose valë punësimi. Shtë realiteti i ashpër që na jep hapësirë të dyshojmë se të gjitha pikat e zeza që shohim në rrezet X të shoqërisë, në fakt, janë ose me dashje të toleruara dhe madje të krijuara me qëllim ose të azhurnuara në pallatet e pushtetit dhe tendave politike të gjeneralëve partiakë.

Xhabir M. Deralla

NACIONALIZMI SI IDEOLOGJI E FUNDIT

Mendova, edhe në periudha të tilla të trazuar, të ngulitura fort me intolerancën kombëtare, rrëfyese dhe ideologjike, se frika nga disa ngjarje traumatike që mund të përhapet pa arsye në të gjithë vendin, nëse asgjë tjetër, të paktën do të përpiqej të prishte gjërat. Dhe me atë shpresë, i kthej faqet e gazetave, shikoj TV, dëgjoj analiza, vlerësime politike, opinione, pikëpamje për rastin “Reket” dhe gjithçka që ai provokoi atëherë, pothuajse e sigurt se sensi i përbashkët do të sjellë disa reagime pozitive dhe madje disa lehtësim.

Por, përkundër faktit që pikëpamjet e tilla janë pa dyshim të dukshme, të shqetësuar me një lloj ritmi mirëmbahen pa mëshirë nga VMRO-DPMNE dhe “udhëheqësi i saj i patrembur” Hristijan Mickoski, i cili në agjendën e tij të shpërndarë pa dyshim, deri në pikën e përsëritjes, përsërit të njëjtën (... Berovë, Shtip...), e cila është edhe më e pagabueshme në njohjen e armikut maqedonas (më shumë se gjysma e banorëve të Maqedonisë); një armik që me “metodat e Udbës” në periudhën e ardhshme do të përpiqet të bëjë një përparim në të drejtën e demotivimit dhe demoralizimit të

elektoratit të djathtë patriotik. Dhe për të parandaluar këtë, për të mos lënë hapësirë dhe kohë për "instalimet e Udbës", janë të nevojshme zgjedhjet e parakohshme parlamentare, të cilat do të zhvillohen shpejt pas eksodit masiv në rrugë.

Megjithëse të vetëdijshëm për aftësitë e tyre të vështira analitike, në krahasim me ato profesionale, të thella dhe rrënjësisht thelbësore, të cilat janë kurrikulare, INFOMAKS hynë në zemrën e gjërave, dhe logjikisht i dhashë besim alkimisë së fjalëve të Mickoski, dhe unë me përulësi duke mos fshehur ambicien për mua që të depërtoj në thelbin e revoltës së shpallur dhe, natyrisht, nëse është e mundur, në të panjohurin për të njohur arsyen e vërtetë për ato.

Pra, për mendimin tim, nuk duhet të ketë asgjë të panjohshme, sepse, do të pranoni, protestat e organizuara nga hordhia e DPMNE zhvillohen gjithmonë në të njëjtën azimut, të vendosur. Problemet me dimensione epike në vend, pastrimin nga mëkatet e tyre, transferimin e krimit të tyre te

të gjithë të ndryshëm. prej tyre, radikalizmi, armiqësia, urrejtja, nacionalizmi dhe fashizmi. Një "cilësi" e re e protestave të paralajmëruara, ndoshta, mund të jetë njohja përfundimtare e "më maqedonasit", sepse ata gjithmonë kanë qenë kundër integritit euro-atlantik dhe se hermetizimi i Maqedonisë është pozicioni ideal në raport me botën e jashtme demokratike. Atëherë njeriu mund të sundojë plotësisht, në mënyrë identike si në kohën e Gruevskit.

Sinqerisht, nuk besoj se ekziston madje një ndjenjë elementare lirie dhe e drejtë në mendjet e radikalëve të DPMNE, dhe se situata mendore i ka urdhëruar ata të mbrojnë sundimin e ligjit. Por këtu, përsëri, unë nuk kam mbetur me bindjen se protestat e supozuara do të jenë me ngjyra nacionaliste, të zemëruara, me armiqësi të theksuar dhe urrejtje ndaj disidentëve; protesta që kërkojnë të gjejnë shkakun e ngritjes së dhunshme në pushtet.

Dhe tani, sepse ndjej se kam hyrë në disa polemika me ata që nuk e shohin nacionalizmin në pikëpamjet e së djathtës radikale, në vendin tonë me emrin VMRO-DPMNE, këtu është një pyetje për ta: a mundet që lufta për liri dhe të drejta të njeriut të jetë një shenjë e barazisë me mohimi i të tjerëve dhe duke derdhur një grusht urrejtje ndaj të gjithë atyre (për të përsëritur: sipas Mickoski gjysmës së Maqedonisë) të cilët, me të drejtë, për "tradhtarët" e vërtetë, në atdhetarizëm njojnë proceset demokratike në vend, sundimin e ligjit, luftën kundër krimit dhe korrupsionit, prosperitetit ekonomik, mosbindje në përmasat e saj të rreme, përparim në vlerat evropiane, civilizuese dhe për të arritur të gjitha këto nuk duan ta gjejnë përsëri në atë deponi despotike-kriminale ku na vendos refugjati në Hungari, dhe të cilin ai tani po përpiqet të gjurmojë - te ngecja - i binduri i tij Mickoski.

Le të mos ketë keqkuptime: Unë nuk kam asgjë kundër protestave, dhe kam qenë pjesëmarrës në shumë, por protesta që janë të lira nga barra e nacionalizmit të tepruar, ose nacionalizmit, nëse dëshironi. Sepse, ai, nacionalizmi, është paranojë, kolektiv dhe individual, jeton nga relativizimi, nuk njeh të tjerët, injoron vlerat e vërteta, estetike, etike Min dhe është ideologjia dhe demagogjia e fundit që i drejtohet njerëzve, në të vërtetë, ai në krye të VMRO – DPMNE.

Millan Banov

Deralla: Nacionalizmi shfrytëzohet si mjet për para dhe fuqi

“Mendoj se nacionalizmi është me të vërtetë në rritje, por shfrytëzohet në mënyrën më tinëzore, më jonjerëzore, si mjet për para dhe fuqi. Si mjet për arritjen e pozitës sa më të lartë në negociatat me atë që e udhëheq pushtetin në nivel lokal dhe qendror. Ata që propagojnë nacionalizëm, urrejtje, dhoma gazi, sëpata... nuk janë patriotë të vërtetë. E dimë dhe i kemi të gjitha argumentet ta vërtetojmë këtë se këta janë vetëm njerëz që duan më tepër fuqi dhe më tepër para”, deklaroi Xhabir Deralla në konferencën #Perspektiva2019, në organizim të Civilit.

Në konferencën #Perspektiva2019 me fjalime u prezantuan Ambasadori gjerman Tomas Gerberih, ministria për punë dhe politikë sociale, Milla Carovska, prof. Mirjana Najčevska, Xhevdet Hajredini (ministër i mëparshëm për financa), Aleksandar Kërzhhalovski (MCMS), Mersiha Smailloviq (Legis), Koço Andonovski (Qendra për mbështetjen e LGBTI+) dhe Faton Aliti. Nga Civilit u paraqitën me fjalime Biljana Jordanovska, Dehran Muratov dhe Xhabir Deralla.

FEJA DHE NACIONALIZMI

Të nderuar! Nuk është sekret që përgjatë historisë, politika ka shpërdoruar fenë si një mjet për të larë trurin e masave. Nuk është sekret që vendosja politike nuk mund të sundonte, e lëre më të mbijetojë nëse nuk do të ishte në bashkëpunim me institucionet fetare që i dhanë mbështetje vetëmohuese regjimit në baza ditore. Ndonjëherë sistemi qeverisës madje u shpall edhe një providencë e shenjtë e Zotit nga Kisha ose bashkësia islamike në mbarë botën. Sot, shembulli më i mirë i kësaj është Rusia dhe Egjipti, ku sistemi sekularist mbështetet fuqimisht nga dogma fetare e institucioneve fetare vendore. Gjëja më e keqe në lidhje me një mbështetje të tillë është se politkimi mbron nacionalizmin, me mundësi të caktuara politike, dhe "institucioni i shenjtë" mbështet pa rezervë një ide të tillë djallëzore dhe synim gjenocidal kundër të ndryshëm. Por le të shohim se çfarë qëndrimi kanë dy fetë mbizotëruese të botës ndaj nacionalizmit, shovinizmit, racizmit dhe diskriminimit. Islami dhe Krishterimi, por edhe se si "dinjitarët" fetarë, narcistët e martirizuar, ndikuan në zhvillimin e nacionalizmit në shoqëri.

Për nga vetë natyra dhe përmbajtja e tyre, Islami dhe Krishterimi janë fe ndërkombëtare, duke respektuar të gjitha kombet dhe lidhjet e tyre kulturore me të tjerët, dhe ekzistojnë pothuajse në çdo komb në botë. Këto dy fe ndërtojnë një bashkësi të gjerë mbikombëtare dhe avokojnë njerëzimin, drejtësinë dhe bamirësinë. Këto karakteristika nuk janë tipar i një kombi ose shteti të caktuar, ata nuk njohin kufij kombëtar ose kulturor dhe për këtë arsye ato janë një tipar i të gjitha kombeve dhe atdheut të tyre.

Islami dënon çdo qëllim të superioritetit kombëtar ose racor mbi të dobët ose më të pafavorshmit. Kur'ani është vendimtar: "O njerëzimi, unë ju krijova nga një mashkull i vetëm dhe një femër, dhe ju bëra në kombe dhe fise, që të njihni njëri-tjetrin. Tek Allahu, më i nderuari është ai që e respekton më shumë Atë; Ai i di të gjitha gjërat dhe asgjë nuk fshihet prej Tij." (Kur'an, El-Huxhurat / 13)

Bibla nuk mbetet prapa për të dënuar epërsinë kombëtare ose racore: "Nuk ka asnjë hebre apo grek, asnjë skllav, asnjë burrë, asnjë grua, sepse ju të gjithë jeni një në Jezus Krishtin" (Letër për Galatasit / 29) Në një rast, Bilall al-Habashi, një i zi etiop që kishte qenë skllav para se të shndërrohej në Islam, ishte fyer nga një fisnik arab dhe misionari i shquar islam Ebu Zar al-Gifari, duke thënë: "Bir i një skllavi të zi!" fyerje, Bilalli shkoi te Muhamedi, paqja e Zotit qoftë mbi të, dhe iu ankua, dhe ai e thirri Ebu Zar dhe i tha: "Ju jeni një njeri në të cilin injoranca e paganizmit vazhdon!" Ky është një dënim i ashpër dhe qortim në kurriz të të gjitha llojeve të racizmit dhe krenarisë në origjinën e tyre. Ky është këndvështrimi i Islamit. Kjo thënie është një gjeni dhe dashamirësi e Muhamedit 1400 vjet më parë. kur niveli i civilizimit nuk ekzistonte fare. Për mrekulli!

Krishterimi, nga ana tjetër, flet për një incident në të cilin disa hajdutë rrugës sulmojnë një çifut dhe e lënë të plagosur në rrugë. Dy priftërinj hebrej kaluan pranë, por nuk e ndihmuan, sepse nuk donin të njolloseshin me gjakun e tij, sepse ligji fetar hebraik thoshte se gjaku ishte i papastër dhe nuk lejohej të kryheshin rite fetare me rroba të njolllosura me gjak. Por pastaj një Samaritan kaloi pranë dhe ndihmoi njeriun. Ai madje pagoi për trajtimin e tij nga xhepi i tij. Jezusi, paqja e Zotit qoftë me të, është pikërisht ajo që ky burrë Samaritan e quajti të afërt dhe të dashur. Por a e dini se çfarë është qëllimi me këtë incident? Epo, do t'ju them, në atë kohë hebrejtë dhe samaritanët ishin në një konflikt të ashpër, dhe pati një padurim dhe armiqësi të madhe midis dy grupeve etnike. Judenjtë shkuan në ekstreme dhe madje ndaluan të flisnin në gjuhën Samaritane !! Tani mund ta imagjinoni tërbimin dhe revoltën sociale që Jezusi shkaktoi me këtë deklaratë, plot tolerancë dhe drejtësi. Bukuri!

Nga shembujt e mësipërm, dhe ka shumë më tepër, është e qartë se feja rekomandon tolerancën, dhembshurinë për njëri-tjetrin dhe bashkëpunimin njerëzor midis njerëzve pa varësisht racës ose kombësisë. Feja ka hedhur poshtë absolutisht nacionalizmin ekstrem që shkakton intolerancën, shtypjen, dhunën dhe padrejtësinë të "të ndryshmit" sepse një marrëzi e tillë lind një ndjenjë epërsie dhe kjo do të rezultojë në shovinizëm, racizëm dhe diskriminim, me të gjitha format e tij, dhe kjo është e përcaktuar kolapsi i komunitetit

Refuzimi, shkelja e të drejtave dhe lirive të njerëzve të tjerë, refuzimi i vetëdijes dhe ndërgjegjes së njerëzve të tjerë për arsye ideologjike është diçka që dënohet nga dogmat e fesë, veçanërisht kur bëhet me një prejardhje nacionaliste. Pse atëherë, në të gjithë botën, dhe në vendin tonë me pikëllim të madh, a është abuzimi i fesë si një katapultë e radikalizmit në politikë, nëse feja dënon përvoja të tilla budalla? Përgjigja është e thjeshtë: dashuria ndaj parasë dhe dashuria për veten!

Nëse pyesni disa teologë për këtë teori, nëse ata janë apologje tendencioze, siç kemi parë çdo ditë deri një vit e gjysmë më parë, ata menjëherë do të interpretojnë se ajo që thuhet këtu nuk është gjithmonë rregulli dhe ata do të na shpëllajnë trurin me komente që janë " mbi nivelin e inteligjencës së mortalitetit të zakonshëm "dhe kjo, natyrisht, do të vlejë për ne! Nëse gjërat do të ishin ndryshe, drejtuesit e bashkësive fetare në botë, dhe këtu në vendin tonë, duhet menjëherë të tërhiqen dhe menjëherë të fillojnë një hetim kundër veprimeve të tyre sepse me heshtjen e tyre ata nxisin konfliktet fetare të inkurajuara nga përfitimi i përditshëm politik. A keni dëgjuar ndonjëherë se drejtuesit e KOM-së dhe BFI dikur u ngritën në këmbë dhe dënuan fjalimin nacionalist të

urrejtjes dhe intolerancës ndaj opsioneve të krahut të djathtë politik nga skuadroni politik maqedonas dhe shqiptar, i cili po bën jetën tonë të mjerueshme për dekada të tëra ?!Le të presim më në fund që vetëdija e tyre të funksionojë dhe të mos abuzojnë me pozitën dhe të ndihmojnë njerëzit, siç kërkon Zoti prej tyre, dhe jo poltronët e tyre politikë!

Husein Efendi Ademi

TUNEVA: MEDIAT DUHET TË JENË KORRIGJUES, E JO NXITËS TË GJUHËS SË URREJTJES, LAJMEVE TË RREJSHME DHE MANIPULIMEVE

Ajo që po ndodh në media gjatë zgjedhjeve, si raportojnë ata, nëse ata informojnë në mënyrë objektive dhe të vërtetë, sa bashkohen me etikën në raportimin në proceset zgjedhore, ishin tema mbi të cilat CIVIL Media bisedoi me Drejtorin Ekzekutiv të Këshillit të Etikës së Mediave Maqedoni, Marina Tuneva.

CIVIL Media: Cili është roli i KEMM gjatë procesit zgjedhor?

TUNEVA: Roli i KEMM është praktikisht i njëjtë si në rrethana të rregullta. Kjo do të thotë që ne si një organ vetë-rregullues po punojmë për të marrë ankesa nga publiku, qytetarët, institucionet dhe shoqëria civile në lidhje me atë që nënkupton mbulimi profesional ose joprofesional i mediave. Ne do ta bëjmë atë gjatë zgjedhjeve, d.m.th. do të monitorojmë nga afër sjelljen e mediave përmes ankesave dhe ankesave të pranuar në KEMM. Ne jemi gjithashtu në komunikim të rregullt me publikun dhe kemi tregues të kushteve dhe zh-

villimeve në media, qofshin ato abuzime për qëllime të caktuara politike, nëse ka manipulime, nëse vërejnë disa tendenca që janë të padëshirueshme në raportimin gazetaresk.

Pra, jo gjithmonë është në formën e një ankese, por ajo që do të dëshiroja të them është se ne do të monitorojmë nga afër situatën si më parë. Ne e dimë se sa janë zgjedhjet e zakonshme në vendin tonë, që praktikisht do të thotë se kemi duart tona të plota. Por, gjithashtu kemi procese të vazhdueshme politike, ngjarje që prekin publikun, gjë që mendoj se është jashtëzakonisht e rëndësishme për ekzistencën e një organi të tillë vetë-rregullues për të parë se çfarë po ndodh në media. Si gjatë zgjedhjeve, ashtu edhe në rrethana të tjera.

CIVIL Media: Si do ta vlerësonit procesin zgjedhor pas shpalljes së zgjedhjeve, dhe para fillimit të fushatës zgjedhore në lidhje me mbulimin etik të mediave?

TUNEVA: Ne absolutisht presim që media t'i përmbahet objektivitetit, ekuilibrit në raportim, të ketë një rol edukativ, të ndihmojë publikun të vlerësojë se kush do të jetë zgjedhja e duhur në emër të qytetarëve. Pra, ata duhet të informohen sa duhet nga mbulimi i mediave në mënyrë që të jenë në gjendje të bëjnë zgjedhjen e duhur.

Ne absolutisht presim që ata të bashkohen me parimet në Kodin e Gazetarëve dhe në përgjithësi parimet dhe kriteret e listuara në dokumente të ndryshme etike. Të tilla si Certifikata e Raportimit Etik për zgjedhjet KEMM. Ne ju kujtojmë përsëri dhe do të vazhdojmë të rikujtojmë publikun, më saktësisht mediat, për rolin e tyre në raportimin për zgjedhjet.

Disa nga këto parime përfshijnë informimin në një mënyrë që

ekuilibrojnë të gjitha palët, gjetjen e zërave të duhur, burimet e duhura të informacionit për tu paraqitur para publikut, dallimin midis informacionit dhe komenteve, ndershmërinë dhe neutralitetin, të gjitha të përcaktuara në Kartë. për raportim etik. presojmë që ata të bashkohen me parimet e Federatës Ndërkombëtare të Gazetarëve si gjatë zgjedhjeve ashtu edhe në rrethana të rregullta.

Ajo që ne presim gjatë zgjedhjeve është t'i kushtojmë vëmendje të veçantë asaj që do të thotë një rol real informues, por edhe një rol edukativ të realizuar të mediave. Ata mund të ndihmojnë publikun me udhëzime, si sillen gjatë zgjedhjeve, ata mund të kapin programet e politikanëve, ata mund të pengojnë përpjekjet e qendrave të caktuara të pushtetit për të abuzuar me median ose manipuluar qytetarët.

Duke marrë parasysh sa i ndjeshëm është atmosfera gjatë zgjedhjeve, sjellja e mediave është jashtëzakonisht e rëndësishme.

CIVIL Media: Deri në çfarë mase ka ndërgjegjësim dhe përgjegjësi sociale në media, në këtë periudhë zgjedhore, sipas njohurive tuaja, për të përmbushur pritjet tuaja në kontekstin për të cilin po flisni?

TUNEVA: Pas punës së deritanishme të mediave, ne po mundohemi të përmbledhim atë që marrim si informacion, rezultatet e Komisionit të Ankesave në SEMM, në një përmbledhje statistikore. Ajo që kemi vërejtur si tendencë më e zakonshme është shkelja e nenit 1 të Kodit të Gazetarisë, i cili i referohet vërtetësisë së informimit dhe gjetjes së burimeve të duhura të informacionit. Nëse e lidhim këtë me faktin se shpesh kemi raportuar raste të dezinformative,

propagandës dhe lajmeve të rreme, atëherë është plotësisht e qartë pse ka incidente të tilla në media. Reallisht vërtet zhgënjyese që përqindja më e madhe e ankesave që marrim i referohen vërtetësisë së informacionit. Edhe qytetarët janë në gjendje të vlerësojnë se cili është problemi më i madh i gazetarisë.

CIVIL Media: A ka dhe sa KEMM kanë vërejtur lajme të rreme dhe gjuhë të urrejtjes dhe cilat media janë më të përhapurit, ato tradicionale apo ato elektronike?

TUNEVA: Ne jemi në fazën e marrjes së rregullt të ankesave në mënyrë që në këtë moment të mund të vlerësojmë dhe ekstraktojmë sublitat e asaj që është sjellja e mediave para zgjedhjeve apo çfarë është tani në këtë fazë të hershme të zgjedhjeve. Në një kohë të shkurtër do të kemi një pasqyrë të qartë të asaj që po ndodh në media.

Sidoqoftë, duke pasur parasysh që kemi kaluar dhe po kalojmë procesin zgjedhor mjaft shpesh. Ne ishim të vetëdijshëm për tendencat që po ndodhnin, manipulonin opinionin publik, kishim gjuhë të urrejtjes, kishim mbingarkesë atë retorikë luftarake të disa politikanëve ose mbajtësve të posteve publike në media. Kur kemi ngjarje të këtij lloji, politikanët përdorin vetë një retorikë të tillë, dhe kur ajo derdhet në media, çfarë mund të presim më pas? Ata vetë mund të kontribuojnë shumë në djegien e pasioneve. Këtu shohim një rol të madh për median. Ato mund të ndihmojnë në ekspozimin e përpjekjeve të tilla nga mbajtësit e zyrave publike dhe ata që aspirojnë të mbajnë poste të caktuara të zyrave publike. Ata mund të ndihmojnë duke vërejtur dhe duke zbatuar parimet e raportimit etik dhe profesional, ata duhet të paraqesin një problem të tillë për publikun dhe kështu të ndihmojnë

për të parandaluar manipulime të mëtejshme.

Në momente të brishta, në një shoqëri si e jona, pritet mjaft që një retorikë e tillë të vazhdojë, se nuk do të ketë distancë nga sa do të thotë të përpiqesh për një funksion të caktuar politik, që do të përdoret një fjalor tendencioz, me qëllim që të mohosh politikën e punës ose veprimit. kundër kandidatit.

CIVIL Media: Sipas përvojës suaj, cili është kanali më i lehtë për një informatë të tillë?

TUNEVA: Të dhënat tona nga viti i kaluar tregojnë se shumica e raporteve për raportime joprofesionale të mediave i referohen portaleve në internet. Kështu që kjo do të vazhdojë si një trend, por duke pasur parasysh që ato janë mediumi më i shumtë, mund të jetë një situatë e pritur. Nga ana tjetër, duke pasur një traditë të gjatë të mos zbatimit të ligjit, kur bëhet fjalë për këtë lloj të mediave, atëherë këto tendenca do të vazhdojnë. Do të vërejmë ato devijime nga normat etike në portalet e internetit. Ajo që është veçanërisht zhgënjyese dhe ajo që ne po përpiqemi të tregojmë si Këshill i Etikës së Medias është se shumë shpesh kemi situata të tejmbushjes së përmbajtjes nga rrjetet sociale dhe portalet e Internetit në median tradicionale. Ata, nga ana tjetër, përpiqen të shmangin përgjegjësinë duke thënë se dikush tjetër e bëri atë.

Ne dërguam një kërkesë në një media për të shpjeguar pse kishin ndodhur disa shkelje të normave etike. Ata justifikojnë raportimin e tyre që përmbajtja që ata publikojnë është nga ajo dhe ajo portal ose faqe në Facebook dhe nuk kanë asnjë përgjegjësi për lajmet që ata postojnë.

Por nuk është ky rasti. Duke marrë përmbajtjen prej tyre,

ne marrim pjesë në atë proces. Nëse normat tashmë janë shkelur ose ka pasur edhe shkelje edhe më të dukshme të profesionalizmit, atëherë përgjegjësia e të gjithëve është...

Cilat janë shkaqet dhe faktorët që kontribuojnë në këtë, nëse ka kushtëzime nga qendra të caktuara të pushtetit, presione, ndikime, e gjithë kjo është shumë e rëndësishme për t'u marrë parasysh. Nëse nuk e kapim atë me ndihmën e mediave, ne nuk do të jemi në gjendje ta edukojmë publikun.

Biljana Jordanovska (teksti dhe montazhi)

NË MËNYRË FRONTALE KUNDËR LAJMEVE TË RRE- JSHME - VIRUSIT TË BOTËS MODERNE

Interneti dhe mrekullitë e tjera të reja dixhitale, si çdo revolucion i teknologjisë së zhvillimit, kanë sjellë shumë përfitimë për njerëzimin, si dhe shumë dhimbje koke. Me vetëm një mjet më të përshtatshëm, një telefon celular dhe internet si një mjet transporti modern i disponueshëm për të gjithë nga tre deri në tre vjeç, në një çast njerëzimi është shndërruar nga një konsumator i informacionit në një krijues informacioni.

Për shkak të këtyre teknologjive, për shkak të disponueshmërisë së gjerë të lajmeve, nga njëra anë, është gjithnjë e më e vështirë të manipulohen njerëzit. Por nga ana tjetër, të njëjtët konsumatorë janë në gjendje të krijojnë lajme autentike, por edhe të vendosin informacione të rrejshme dhe manipuluese. Kështu, në një mjedis shoqëror

demokratik pluralist, media tradicionale mori konkurrencë të fortë si në portalet e panumërta të internetit, ashtu dhe në secilin qytetar veç e veç si një gazetar i mundshëm. Në një galimatinë të tillë të mundësive për të bërë dhe vendosur lajme, në një konkurrencë kaq të padrejtë kundër medive tradicionale, dhe në përpjekje për të fituar lexueshmëri përmes atraktivitetit, por edhe në trillime të qëllimshme gënjeshtre të motiveve fitimprurëse, personazhet më banale të personazheve të tyre krijuesit, si dhe luftërat e posaçme të menduara dhe të planifikuara strategjikt, shoqëritë dhe tonat, përballesh me një problem të quajtur lajme të rreme.

Ka kohë që shtetet kanë hapur një front kundër përhapjes së lajmeve të rreme. Këtu është mirë që qeveria jonë, më në fund, është e përfshirë në mënyrë të qëllimshme dhe strategjike në ato përpjekje për të krijuar një mjedis për qytetarët e saj, institucionet dhe tërë shoqërinë, për të mbrojtur veten nga gënjeshttrat dhe pasojat e tyre. Strategjia e shpallur nga qeveria është gjithëpërfshirëse, gjithëpërfshirëse dhe përfshin të gjitha segmentet e shoqërisë. Përmes aktiviteteve institucionale për të angazhuar sektorin e shoqërisë civile duke promovuar programe edukative për njohjen e lajmeve të rreme. Qëllimi është të krijojmë një front të gjerë kundër virusit të botës moderne. Sigurisht, përgjegjësia më e madhe për të vërtetën mbetet tek institucionet dhe redaksitë në media tradicionale. Inercia e burimeve zyrtare të informacionit, afërsia dhe ngadalësia e tyre e lejojnë atë, ata hapin hapësirën për manipulime. Gazetarët dhe gazetaria janë të pafuqishëm nëse qasja në informacion autentik është i paaftë nga autoritetet shtetërore dhe institucionet. Prandaj lindja e supozimeve dhe spekulimeve, dhe kështu përgjegjësia e institucioneve për informimin në kohë dhe të saktë

të publikut. Por edhe detyrimi dhe përgjegjësia e gazetarisë, mediave dhe politikave të tyre editoriale për origjinalitetin dhe vërtetësinë.

Strategjia e promovuar nga qeveria kundër lajmeve të rreme mund të ketë sukses nëse ajo kryhet pa frymë, vazhdimisht, në planin afatgjatë dhe nëse, siç njoftoi, në mënyrë gjithëpërfshirëse, më gjerësisht me përfshirjen e të gjithë aktorëve socialë. Sidomos nëse mbështeteni në përvojat e segmentit më jetësor, shoqërisë civile. Duhet të jetë qendra kryesore e trajnimit arsimor e cila, duke gjykuar nga përvojat dhe praktikat e mëparshme, ka motive dhe kapacitete dhe mund të mbajë pjesën më të madhe të barrës në luftën kundër së keqes moderne – lajmet e rrejshme.

LAJME TË RREJSHME DHE GJUHA E URREJTJES

Lajmet e rrejshme janë një formë e “gazetarisë së verdhë” ose propagandës që konsiston në një dezinformim të qëllimshëm ose mashtrim të përhapur nëpër media ose rrjetet sociale në internet. Lajmet shpesh pasqyrojnë dezinformimin në mediat sociale, por shpesh mund të shihen në programet kryesore të lajmeve në media. Lajmet e rrejshme zakonisht shkruhen dhe publikohen me qëllim që të mashtrjnë, dëmtojnë ose fitojnë pikë financiare ose politike që shpesh përdorin tituj sensacionalist, të pandershëm ose të fabrikuar për të rritur lexueshmërinë. Informimi i rrejshëm më bëhet publik në mënyrë që të përhapet qëllimisht propaganda ose dezinformatat, dhe rrjetet sociale përdoren për të rritur përhapjen dhe lexueshmërinë e tyre. Dallimi midis lajmeve të rreme dhe lajmeve argëtuese ose satirës është se përpjekjet e para për të joshur lexuesit financiarisht, politikisht ose për qëllime të tjera. Lajmet e rrejshme shpesh janë të lidhura me gjuhën e urrejtjes dhe shumë prej tyre

përdoren për të frikësuar njerëzit ose për të imponuar një mendim të keq për një grup. Gjuha e urrejtjes është një term që i referohet fjalimit që synon të degradojë, ngacmojë, të shkaktojë dhunë ose veprimtari të bazuar në paragjykime të bazuara në racë, gjini, përkatësi etnike, kombësi, orientim seksual, identitet gjinor, paaftësi, pikëpamje politike, etj. profesion ose paraqitje ose ndonjë tipar tjetër, kundër një personi ose grupi. Sipas ligjit, gjuha e urrejtjes është çdo fjalim, gjest ose sjellje, tekst i shkruar ose shfaqje që është e ndaluar për shkak të mundësisë së nxitjes së dhunës ose paragjykimeve ndaj ose kundër ndonjë individi ose grupi të mbrojtur, ose për shkak të cilit degradon ose frikëson një të veçantë individuale ose grupore. Bota, si dhe shoqëria jonë, nuk është immune ndaj dukurisë së "gjuhës së urrejtjes". Shpesh hasim të gjitha llojet e fyerjeve, thirrjeve për dhunë dhe të ngjashme, veçanërisht në rrjetet sociale, ku autoritetet nuk mund të veprojnë plotësisht. Rrjetet sociale janë të mbushura me të gjitha llojet e fjalëve abuzive, ato shërbejnë gjithashtu për të grupuar individë të caktuar ku shkëmbejnë mesazhet e tyre shkatërruese. Gjuha e urrejtjes dhe lajmet e rrejshme në CIVIL gjithashtu mund të raportohen në mënyrë anonime. Është e rëndësishme të bëhet screenshot nga postimet dhe komentet që përmbajnë gjuhë të urrejtjes dhe lajme të rreme, si dhe vegëzat nga ato përmbajtje, gjegjësisht nga autori i tyre. Raportimi i gjuhës së urrejtjes dhe lajmeve të rreme, si dhe të gjitha parregullsive të tjera, është i mundur përmes aplikimit online në faqen e internetit - Zgjedhje të Lira, nëse është në kontekst zgjedhor. Në një kontekst më të gjerë, regjistrimi mund të bëhet duke dërguar një mesazh në Facebook në CIVIL ose me postë elektronike: civil.macedonia@gmail.com. Komentet dhe postimet me

gjuhë të urrejtjes në rrjetet sociale dhe në media mund të raportohen edhe në Ministrinë e Brendshme. Ekziston një buton i kuq në faqen e internetit të Ministrisë së Brendshme ku mund të raportohet abuzimi i fëmijëve, trafikimi i qenieve njerëzore dhe krimi i urrejtjes dhe thirrja për dhunë. E-mail adresa - cybercrime@moi.gov.mk është gjithashtu në dispozicion për qytetarët me ndërgjegje, ku mund të raportohet gjuha e urrejtjes. Në aplikacion, duhet të theksohet emri i përdoruesit dhe lidhja me përmbajtjen e Internetit.

A. Petrovska

■ **IV. AKTIVITETE NË TERREN**

INFO STENDA

Info stendat ishin pjesë e aktiviteteve të CIVILit në terren, në të cilat përmes komunikimit të drejtpërdrejtë me qytetarët u promovuan vlerat e gjelbra, antinacionalizmi dhe drejtësia sociale. Në info stendat, ekipet e CIVILit përmes distribuimit të materialit edukativ dhe informues u dhanë mundësi qytetarëve për pjesëmarrje aktive në vendimmarrje në nivel lokal dhe kombëtar, dhe kyçje në aktivitete CIVILit në angazhimet për vlerat e gjelbra, në kërkimin e drejtësisë sociale, luftën kundër nacionalizmit, por edhe se si të bëhen pjesë e iniciativës për kërkesën për fund të shpërdorimit nga funksionarët me heqjen e privilegjeve. Gjithashtu, për ekipin e CIVILi ishin të rëndësishme qëndrimet dhe mendimet e qytetarëve dhe qytetarëve me qëllim që në mënyrë më të mirë dhe më efektive të zbatohen aktivitetet në vijim.

PUNËTORI

Punëtoritë ishin mundësi për të gjithë qytetarët me vetëdije shoqërore dhe aktivë pavarësisht nga vijnë, janë pjesë e sektorit joqeveritar, ose anëtarë të ndonjë partie, t'i paraqesin qëndrimet dhe propozimet e tyre. Përveç promovimit të projektit "Ardhmëria e gjelbër", në punëtoritë bëhej fjalë për lidhshmërinë mes vlerave evropiane dhe të gjelbra, drejtësinë sociale dhe ekologjike, si dhe diskutime në temat: "Vlera të gjelbra në nivel lokal dhe qendror: gjendje, sfida dhe perspektiva" dhe "Pjesëmarrja qytetare në proceset shoqërore për mbështetje të reformave demokratike, alternativa të gjelbra dhe antinacionalizëm".

ANKETA

CIVILI ka realizuar anketa në të cilat qytetaret dhe qytetarët iu përgjigjën pyetjeve "A ka nacionalizëm në vendin tonë" dhe " Sa kujdeset Qeveria për mjedisin jetësor në vend". Prej 5 deri 10 qytetarë ishin pjesëmarrës në çdo sondazh, varësisht nga komuna.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

321.7(497.7)(083.94)

061.2(497.7)(083.94)

**ЗЕЛЕНИТЕ доаѓаат : публикација на проектот "Зелена иднина"
посветен на зелените вредности, социјална правда и антинационализам /
[уредник Биљана Јордановска]. - Скопје : Цивил - Центар за слобода,
2020. - 149 стр. : фотографии ; 21 см**

ISBN 978-608-4815-27-3

**а) Граѓанско општество - Македонија - Проекти б) Невладини организации -
Граѓански активизам - Македонија - Проекти
COBISS.MK-ID 51424005**

